

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**«ФЕНОМЕН КОНФЛІКТНОСТІ В КУЛЬТУРНИХ РЕФЛЕКСІЯХ
СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ»**

Спеціальність Культурологія
Освітньо-професійна програма Культурологія
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Освітній ступінь «МАГІСТР»

Виконав:

студент 2 курсу, групи МК 24

ТОВСТОГОН Іриній Павлович

Науковий керівник:

канд. філос. наук, доцент

ПУЛІНА Вікторія Іванівна

Чернігів 2024

Роботу подано до розгляду «___» _____ 20___ року

Студент _____

Іриній ТОВСТОГОН

Науковий керівник _____

Вікторія ПУЛІНА

Рецензент _____

Наталія ШАКУН

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри філософії та культурології протокол № ____ від « ____ » листопада 2024 року.

Студент допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри філософії та культурології _____ Марина СТОЛЯР

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	10
1.1. Поняття конфлікту в культурології: теоретико-методологічний аналіз	10
1.2. Історичні виміри виникнення поняття конфлікту в гуманітарних науках	17
1.3. Соціальні конфлікти та їх відображення в культурі та Висновки до розділу 1	20 25
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ФЕНОМЕНУ КОНФЛІКТНОСТІ В КУЛЬТУРІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ	27
2.1. Феномен конфлікту в культурі Стародавньої Греції	27
2.2. Засоби вирішення соціальних конфліктів на матеріалі культури архаїчної Греції (культурна, філософська та літературна перспектива)	33
2.3. Роль конфлікту в побудові античної трагедії	37
2.3.1. Конфлікт між людиною і богами в трагедіях Есхіла	38
2.3.2. Конфлікт особистих переконань і суспільних норм у творах Софокла «Цар Едіп» і «Антігона»	42
2.3.3. Особисті та психологічні конфлікти у творчості Евріпіда	44
Висновки до розділу 2	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність теми полягає у кількох важливих аспектах, пов'язаних з її значенням для розуміння як минулого, так і сучасного. Стародавня Греція є фундаментальною основою європейської цивілізації, та її культурні рефлексії, такі як філософія, література та мистецтво, суттєво вплинули на розвиток західної культури. Аналіз конфліктів у грецькому суспільстві, як політичних, так і особистісних, допомагає краще зрозуміти сучасні суспільні структури та процеси. Конфлікт у грецькій міфології, трагедіях і філософії виступає не лише негативним явищем, але також є продуктивним чинником розвитку. Вивчення конфліктів між богами, людьми, полісами та філософськими школами відкриває нові грані розуміння природи протистоянь у людському житті.

Особливо значущим є розгляд конфліктності в етичному та політичному контексті. Грецькі мислителі, такі як Платон [30-32, 64] та Аристотель [3, 40], розглядали питання етики та політики через призму конфліктів, які залишаються важливими і сьогодні для розуміння міжособистісних стосунків, управління суспільством і пошуку гармонії в соціумі. Сучасні соціально-політичні проблеми також часто мають своє відображення у грецькій культурі, а дослідження конфліктності в давньогрецьких рефлексіях може дати нові перспективи для вирішення таких питань, як соціальна нерівність, ідеологічні протистояння та міжнародні конфлікти.

Окрім цього, гуманітарний аспект конфліктності в давньогрецькій літературі, особливо в трагедіях, піднімає важливі питання вибору, моральних дилем і боротьби за справедливість, що залишаються актуальними і сьогодні. Таким чином, ця тема є важливою як для культурного аналізу, так і для осмислення сучасних суспільних процесів крізь призму стародавньогрецької культурної спадщини.

Так, тема «Феномен конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції» є актуальною для сучасної української культурології з

кількох причин. По-перше, Україна, як і будь-яка інша країна, стикається з викликами конфліктів на різних рівнях – від політичних і соціальних до міжособистісних. Вивчення досвіду давньогрецької культури, де конфлікт часто розглядався не тільки як негативне явище, але і як рушій розвитку, може допомогти в осмисленні та вирішенні подібних проблем у сучасному контексті.

По-друге, культурологічне дослідження теми конфліктів у Стародавній Греції допомагає глибше зрозуміти природу людських відносин і соціальних протистоянь, що важливо для українського суспільства в умовах трансформацій та боротьби за ідентичність. Українська культура, яка також перебуває у фазі активного самовизначення, може багато чого взяти з давньогрецької спадщини, де культурна рефлексія конфліктів була невід'ємною частиною літератури, філософії та політичної думки.

По-третє, українська культурологія, як і інші галузі гуманітарної науки, спрямована на пошук універсальних цінностей та відповідей на виклики сучасності. Конфлікт, як невід'ємна частина людського буття, завжди актуальний для досліджень, а аналіз його проявів у грецькій культурі дозволяє знайти паралелі із сучасним станом речей. Це може допомогти українським науковцям і культурологам у розвитку методологічних підходів до вивчення конфліктів, як культурних, так і соціальних.

Таким чином, дослідження конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції є не лише актуальним для української культурології, але й може надати інструменти для глибшого розуміння сучасних процесів у культурному та соціальному просторі України.

Феномен конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції є темою, що досліджується в різних наукових дисциплінах, таких як філософія, історія, культурологія, літературознавство та політологія. Вчені давно звертали увагу на важливість конфлікту у філософських, політичних і художніх творах грецької класики.

Класичні дослідження філософів, таких як Герберт Штраус [73] та Вернер Йегер [57], підкреслюють роль конфліктів у становленні античної

філософії, особливо у вченні Геракліта, який бачив гармонію через боротьбу протилежностей. Від античності і до сучасних дослідників, таких як Марсель Детьєн [46] та Жан-П'єр Вернан [77,78], вивчали концепції конфлікту в драматургії та міфології. Їх роботи розкривають глибоке значення соціальних і політичних конфліктів у творах таких авторів, як Есхіл [17-19], Софокл [34,35,72] та Евріпід [15,16].

Британський історик Мартін Оствальд в своїй праці «From Popular Sovereignty to the Sovereignty of Law» [62] розглядає конфлікти в політичній системі Афін, включаючи зіткнення між демократією та олігархією. Його дослідження показують, як культурні рефлексії на політичні конфлікти відобразилися у грецькій драматургії. Роботи зарубіжних дослідників, таких як Данієл Грін [51] та П'єр Відаль [79], підкреслюють зв'язок між конфліктом і розвитком наукових ідей, вказуючи на конкурентні підходи до знання і філософії в античній Греції. Вагомим внеском у дослідження античної історії та культури, зокрема через феномен конфлікту, слід розглядати роботи Ади Бичко, Мирослава Поповича, Сергія Пролєєва, Євгена Головахи, Ігоря Бойченко [20,33, 37,10].

Об'єкт дослідження – культурні рефлексії Стародавньої Греції.

Предмет дослідження – феномен конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити соціокультурні прояви феномену конфліктності в контексті історико-культурного розвитку Стародавньої Греції. Для реалізації поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- з'ясувати методологічні аспекти історико-культурних досліджень феномену конфлікту;
- визначити параметри соціального конфлікту та шляхи його відображення в культурі та мистецтві;
- проаналізувати як відобразився феномен конфлікту в культурі Стародавньої Греції;
- дослідити роль конфлікту в побудові античної трагедії.

Теоретично-методологічні засади дослідження. Вивчення феномену конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції потребує міждисциплінарного підходу, оскільки питання конфлікту зачіпає різні аспекти життя стародавніх греків: філософію, політику, релігію, естетику та соціальні відносини. У цьому дослідженні використовуються такі методологічні підходи: філософсько-герменевтичний аналіз (застосовується для інтерпретації античних текстів, філософських трактатів і драматичних творів, де конфлікт виступає центральною темою. Герменевтика допомагає зрозуміти сенс конфлікту через призму культурних та філософських контекстів); міфологічний підхід (дозволяє дослідити, як міфи та легенди стародавньої Греції відображали соціальні та політичні конфлікти свого часу. Міфологічна структура конфліктів часто втілюється в образах богів і героїв, які уособлюють різні сторони конфлікту); історико-порівняльний метод (цей підхід дозволяє порівнювати конфліктні ситуації, зображені в літературі та мистецтві, з реальними історичними подіями. Наприклад, аналізуються політичні події, як Пелопоннеська війна, що відображені у грецькій трагедії); структурний функціоналізм (використовується для вивчення того, як конфлікти функціонують у грецькому суспільстві як механізми інтеграції або дезінтеграції соціальних відносин).

Основні методи дослідження. Для дослідження феномену конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції використовуються такі методи: текстологічний аналіз: дослідження текстів філософів (Геракліт, Платон, Арістотель), драматургів (Есхіл, Софокл, Евріпід) та істориків (Геродот, Фулідід) з метою виявлення основних тем і мотивів конфлікту; контекстуальний аналіз: розгляд культурних і соціальних контекстів, у яких виникали ці тексти, та їх зв'язок із реальними конфліктами, що відбувалися в суспільстві; порівняльний аналіз: порівняння реальних історичних подій з їх відображенням у літературі та мистецтві, щоб визначити, як конфлікти інтерпретувалися через культурну призму; семіотичний метод: дослідження символів та образів конфлікту в міфології та літературі для розуміння їх ролі в культурній ідентичності стародавніх греків.

Наукова новизна роботи міститься у спробі системного і цілісного погляду на феномен конфлікту в Стародавній Греції: як соціального і культурного явища, так і центральної теми давньогрецьких трагедій, що дозволило сконструювати універсальну модель бачення стародавньогрецької культури крізь призму феномену конфлікту.

Теоретичне значення дослідження феномену конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції полягає в поглибленні розуміння концепції конфлікту як основного рушія культурних, політичних і філософських процесів у античному світі. Це дозволяє збагатити сучасні теорії конфлікту новими підходами та прикладами з античної культурної спадщини, що дозволить краще розуміти універсальність та варіативність цього феномену у людській історії.

Практичне значення цього дослідження полягає в можливості використання його результатів у сучасному розумінні культурних і соціальних конфліктів. Дослідження античного досвіду може бути корисним для аналізу сучасних конфліктів (зокрема, як відображення ідеологічних і культурних зіткнень); освітніх програм (матеріали можуть бути використані у курсах з історії культури, філософії та соціології для ілюстрації прикладів взаємодії конфлікту та культурних трансформацій); культурологічних досліджень (може допомогти у формуванні нових культурологічних теорій та підходів до аналізу творів мистецтва та літератури).

Апробація основних результатів кваліфікаційної роботи. Робота пройшла апробацію на таких конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців та студентів (26 березня 2024 рр., Чернігів), тема доповіді: Реформи як засіб вирішення соціального конфлікту (на матеріалі культури архаїчної Греції); Круглий стіл з міжнародною участю «Культура та культурологічна освіта в умовах війни та відновлення країни» (8 листопада 2024 р., Київ), тема доповіді: Культурний аспект післявоєнного відновлення як чинник посилення суспільної самосвідомості.

Опубліковано тези:

Товстогон І.П. Реформи як засіб вирішення соціального конфлікту (на матеріалі культури архаїчної Греції) // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців та студентів (26 березня 2024 рр.). Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024. 124 с. С.10-11.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (80 найменувань, з них 40 іноземною мовою) та методичного додатку.

РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1.Поняття конфлікту в культурології: теоретико-методологічний аналіз

Конфлікт у культурології є одним із центральних понять, оскільки він є невід'ємною частиною розвитку культур, суспільств і їх взаємодій. Конфлікт у цьому контексті може розглядатися як механізм змін і адаптацій, який дозволяє різним соціокультурним системам взаємодіяти, зростати і вдосконалюватися.

Вітчизняна філософська та культурологічна думка широко досліджувала конфлікт у його соціальному, культурному та філософському аспектах. Мирослав Попович, відомий український філософ, культуролог, аналізуючи українську ідентичність, в своїх роботах звертає увагу на культурні та соціальні трансформації особливо в контексті конфліктів між традиціями та модерністю, а також вивчав українську національну ідентичність та її конфлікти з глобалізаційними процесами. Український філософ і культуролог Сергій Кримський досліджував питання культурної ідентичності, міжкультурної комунікації та взаємодії культур. Він вивчав природу конфліктів, що виникають внаслідок різних культурних світоглядів. Євген Головаха, український соціолог, аналізує соціокультурні конфлікти в українському суспільстві, зокрема на основі регіональних відмінностей та політичних процесів. Його дослідження часто стосуються переходу від радянської культури до нової ідентичності.

Західна культурологія представлена великою кількістю потужних дослідників, зокрема слід згадати **Самуеля Хантінгтона**, автор теорії "зіткнення цивілізацій". Його праці аналізують великі культурні та релігійні конфлікти між цивілізаціями, які обумовлені глобалізаційними процесами та різницею в основних світоглядних і культурних цінностях. **Льюїс Козер** (Lewis Coser), західний соціолог і теоретик конфліктів, який вивчав роль

соціальних конфліктів у зміцненні соціальних структур і змінах суспільств. Він наголошував на функціональній природі конфліктів, їх ролі в підтриманні соціальної рівноваги. **Ральф Дарендорф** (Ralf Dahrendorf). німецько-британський соціолог і політик, розробив теорію конфлікту, яка базується на соціальних структурах та розподілі влади. Його теорії допомагають зрозуміти політичну та соціальну природу культурних конфліктів. **Юрген Габермас** (Jürgen Habermas), німецький філософ і соціолог, автор теорії комунікативної дії. Його дослідження сфокусовані на взаємодії між різними культурними системами через діалог і на тому, як конфлікти можуть вирішуватись через демократичну дискусію та комунікацію. **Едвард Саїд** [70], відомий американський дослідник палестинського походження, автор праць про постколоніальні культурні конфлікти. У своїй книзі "Орієнталізм" він аналізує, як західна культура створює образи Сходу, що часто веде до конфліктів та нерозуміння між різними культурами.

Існує багато методологічних підходів, що дають змогу ґрунтовно дослідити конфлікт у соціокультурних проявах.

Структурно-функціональний підхід розглядає конфлікт як невід'ємну частину функціонування суспільства, що сприяє його збереженню або трансформації. Розвиток конфліктів є умовою для вдосконалення соціальної структури. Наприклад, конфлікти між традиціями та інноваціями дозволяють культурам адаптуватися до змін. У культурологічних розвідках у межах цього підходу конфлікт є динамічним елементом соціокультурної системи, що сприяє її зміні та розвитку. Конфлікти можуть виникати як результат несумісних цінностей або норм між різними соціальними групами чи культурами. Як зазначає Еміль Дюркгейм, «конфлікти виконують певні соціальні функції, зокрема стабілізацію соціальних інститутів через вирішення протиріч [14].

Вірогідно найбільше феномену конфлікту в історії культурології приділили увагу дослідники в межах марксистської теорії, адже саме вони тлумачили конфлікт як боротьбу між класами, економічними групами або

соціальними класами, що не лише виражають глибинні суперечності суспільства, а є рушійною силою соціальних змін. Культурні конфлікти можуть бути наслідком економічної нерівності та соціальних протиріч, які мають коріння у нерівномірному розподілі ресурсів і влади. На думку Карла Маркса, класова боротьба є основним рушієм історичного процесу і соціальних змін, що впливають на культуру через економічні та політичні чинники [10].

Когнітивно-психологічний підхід акцентує увагу на процесах сприйняття, мислення та емоцій, які лежать в основі людської поведінки під час конфлікту. У такому випадку конфліктні ситуації не просто є наслідком зовнішніх обставин, а залежать від того, як люди сприймають і інтерпретують ці обставини, що безпосередньо впливають на їхні рішення і дії. Одним із основних понять когнітивно-психологічного підходу є когнітивна схема. Люди використовують когнітивні схеми для організації інформації про світ і свою поведінку в ньому. Ці схеми можуть впливати на сприйняття конфлікту: упередження, стереотипи чи викривлені інтерпретації ситуацій можуть спричинити або загострити конфлікт. Як зазначає Бек, когнітивні помилки, такі як чорно-біле мислення, можуть призводити до того, що люди бачать конфлікти в термінах перемоги або поразки, без компромісів або середніх варіантів [24].

Ще одним важливим елементом цього підходу є атрибуційна теорія, яка досліджує, як люди пояснюють причини поведінки інших. Наприклад, у конфліктній ситуації люди схильні приписувати негативні наміри іншим, тоді як свою поведінку вони можуть пояснювати зовнішніми факторами. Ця тенденція називається фундаментальною помилкою атрибуції [33]. Через таку когнітивну помилку люди можуть неправильно інтерпретувати мотиви та дії інших, що призводить до ескалації конфлікту.

Значну увагу когнітивно-психологічний підхід приділяє також ролі емоцій у конфлікті. За твердженням Аарона Бека, когнітивні процеси впливають на емоційні реакції, і навпаки: негативні думки можуть породжувати негативні емоції, що в свою чергу призводить до емоційної

напруги та ескалації конфлікту. Емоції, такі як гнів або страх, можуть спотворювати когнітивні процеси, знижуючи здатність до раціонального мислення та прийняття об'єктивних рішень [24].

Конфліктологічний підхід безпосередньо акцентує увагу на вивченні природи, типології та динаміки конфліктів. У культурології часто розглядаються конфлікти, пов'язані з культурними ідентичностями, національними інтересами або етнічними групами. У межах цього підходу аналізуються глибинні причини виникнення конфліктів та альтернативні шляхи подолання. Так, Ральф Дарендорф стверджує, що конфлікт є структурним елементом будь-якої соціальної системи і може призводити як до деструктивних так і до конструктивних наслідків [44].

Жан-Франсуа Ліотар, французький філософ, найбільш відомий своїми роботами в галузі постмодернізму, вивчав природу знання, влади та конфліктів у суспільствах. У його роботах конфлікти часто розглядаються через призму множинності та розбіжності, а також як невід'ємний елемент постмодерного суспільства. Завдяки його роботам можна виділити постмодерністський підхід у вивченні конфліктів.

У своїй праці "Стан постмодерну" (1979) [25], Ліотар описує розпад великих наративів – універсальних, всеохоплюючих історій, які раніше об'єднували суспільство та надавали сенс людським діям. Він стверджує, що постмодерний стан характеризується недовірою до цих великих наративів і розкриттям множинності дрібних, локальних дискурсів, що часто вступають у конфлікт. За Ліотаром, цей конфлікт між різними наративами є природним і неминучим: "Нині немає жодного універсального дискурсу, до якого можна апелювати, щоб вирішити конфлікт між цими різними мовними іграми" [25? с.31]. Таким чином, Ліотар вважає, що у постмодерному суспільстві неможливо знайти один "правильний" спосіб розв'язання конфліктів, оскільки немає єдиної істини або загальної структури, яка б усіх задовольняла.

Однією з ключових ідей Ліотара є концепція "різниці" (*différend*), яку він досліджує в однойменній праці "Le Différend". Різниця виникає там, де

дві сторони перебувають у конфлікті, але не мають загального засобу для вирішення цього конфлікту через мовну чи культурну несумісність. Ліотар підкреслює, що ці різниці неможливо подолати через єдину систему правил або дискурсів: "Різниця є конфліктом, який неможливо розв'язати через загальне правило, тому що однією з сторін конфлікту бракує засобів для висловлення своєї скарги в прийнятному дискурсі" [25, с.16].

Ця думка особливо важлива для розуміння сучасних соціальних і політичних конфліктів, де різні групи часто мають несумісні системи цінностей та мови, що ускладнює пошук компромісу. Ліотар вважає, що такі конфлікти часто залишаються нерозв'язаними або лише частково розв'язаними, оскільки один з учасників конфлікту не має можливості висловити свої претензії в прийнятній формі.

Ліотар також критикує будь-які спроби нав'язати одну єдину правду або рішення в умовах конфлікту, стверджуючи, що це є формою насильства. Він виступає за **плюралізм** та визнання легітимності різноманітних точок зору, навіть якщо це означає прийняття нерозв'язних конфліктів: "Легітимність більше не визначається універсальними принципами; вона тепер виникає з самої гри відмінностей і різниць, які визначають соціальний простір" [25, с.37].

Цей підхід до конфліктів підкреслює необхідність визнання і терпимості до множинності думок і позицій у сучасному суспільстві, де універсальні рішення та єдині наративи вже не можуть забезпечити гармонію.

Теоретичний рівень дослідження конфліктів передбачає обов'язковість визначення причин конфліктів у культурі. Ціннісні суперечності є причиною, коли конфлікти можуть виникати через відмінності у культурних, релігійних або етичних цінностях. Наприклад, конфлікти між західною та східною культурами часто виникають через різні підходи до свободи, прав людини та індивідуалізму. Проблема ідентичності в культурі протягом усієї історії людства залишалась можливою причиною конфліктності. Етнічні, релігійні

або національні ідентичності часто стають основою для культурних конфліктів. Прагнення зберегти або утвердити власну ідентичність може призвести до протистоянь з іншими культурами чи субкультурами.

Окремою групою можна виділити соціально-економічні фактори, а також феномен глобалізації та модернізації. Економічні нерівності, як зазначалося в марксистській теорії, можуть бути основою для культурних конфліктів, особливо коли певні групи мають менший доступ до ресурсів або можливостей. Процеси глобалізації часто стають джерелом конфліктів між локальними культурами та глобальними тенденціями. Модернізація може породжувати конфлікти між традиційними і сучасними цінностями в межах одного суспільства.

Протягом історико-культурного розвитку сформувались наступні типи конфліктів у культурології.

1) Міжкультурні конфлікти (Виникають між різними культурами, національними або етнічними групами. Ці конфлікти можуть базуватися на різниці в мові, релігії, традиціях. Наприклад, колонізаційні конфлікти відображаються як «зіткнення між культурними і соціальними структурами, що борються за контроль над ресурсами та ідентичністю» [44]. Найчастіше міжкультурні конфлікти проявляються у сфері міжетнічних і релігійних взаємин. Як зазначає О.Греченко, міжкультурні конфлікти виникають тоді, коли одна культура намагається нав'язати свої цінності і норми іншій, що викликає опір і призводить до напруження та протистояння [23].

2) Інтра-культурні (внутрішньокультурні) конфлікти - це конфлікти всередині однієї культури або суспільства, що спричинені соціальними, політичними або релігійними розбіжностями. Суперечності між поколіннями або соціальними класами можуть викликати значні культурні зміни. Як приклад, конфлікти між традиціоналістами і модерністами можуть відображати «протиріччя між різними культурними моделями і соціальними ролями, які притаманні сучасному суспільству» [25]. Також такі конфлікти часто виникають між різними субкультурами в середині однієї культури. Днутрішньокультурні конфлікти часто мають характер зіткнення між

традиціоналістами і модерністами, що ведуть боротьбу за збереження або зміну культурної спадщини.

3) Цивілізаційні конфлікти. Відповідно до теорії Самуеля Хантінгтона, конфлікти можуть виникати між цивілізаціями, які мають різні культурні та релігійні фундаменти, як, наприклад, між західною та ісламською цивілізаціями.

4) Генераційні конфлікти. Це конфлікти між різними поколіннями в межах однієї культури, що виникають через зміну світогляду, стилів життя та соціальних очікувань. Старше покоління може чинити опір змінам, тоді як молода прагне до інновацій і нових культурних форм. Деякі дослідники стверджують, що генераційні конфлікти є результатом швидких змін у суспільстві, коли молодь намагається адаптуватися до новий реалій, а старші люди захищають звичні для них цінності [10].

5) Релігійні конфлікти – одні з найбільш поширених форм культурних конфліктів, особливо у країнах з багатоконфесійним населенням. Різні релігійні групи можуть боротися за визнання, владу або територію, що приводить до напруження або насильницьких зіткнень. Зокрема, В.Іваненко стверджує, що «релігійні конфлікти є результатом того, що різні релігії претендують на абсолютну істину і намагаються поширювати свої переконання серед інших [13].

6) Економічні та соціально-культурні конфлікти виникають через нерівний доступ до економічних і соціальних ресурсів між різними соціальними верствами, що мають різні культурні традиції та історичне походження. Економічна нерівність може призвести до формування соціальних рухів, які ставлять під сумнів культурні домінанти. Як зазначає Л.Ковальчук, «економічні та соціально-культурні конфлікти виникають через зіткнення інтересів різних соціальних верств, що мають різні уявлення про справедливість і культурні права» [23].

7) Ідентичнісні конфлікти виникають на основі боротьби за збереження чи трансформацію національної, етнічної, регіональної або іншої колективної ідентичності. Ці конфлікти можуть проявлятися як в політичних, так і в

культурних вимірах. За словами І.Соколової, «ідентичнісні конфлікти відображають глибокі соціальні зміни, коли різні групи прагнуть утвердити свою ідентичність або протистояти нав'язуванню іншої» [36].

Отже, поняття конфлікту в культурології є складним і багатовимірним феноменом, який вимагає теоретико-методологічного аналізу для його повного розуміння. Конфлікт як соціальне явище і як елемент культурної взаємодії розглядається в багатьох дисциплінах, таких як соціологія, філософія, психологія і, звичайно, культурологія. Важливо враховувати різні методологічні підходи до аналізу конфліктів, оскільки це сприяє глибокому розумінню їх сутності та шляхів вирішення. У темі культурологічного аналізу конфліктів є низка авторитетних досліджень як в українській, так і в західній традиції. Їхні роботи допомагають сформувати багатогранне розуміння природи культурних конфліктів.

1.2. Історичні виміри виникнення поняття конфлікту в гуманітарних науках

Поняття конфлікту в гуманітарних науках має давню історію, яка відображає зміни в розумінні людської природи, суспільних відносин і культурних процесів. Зародження цього поняття можна простежити від античної філософії до сучасної соціології, політології, культурології та психології. Конфлікт сприймається як універсальний феномен, що має різноманітні форми й прояви в історії людства. Розглянемо основні історико-культурні періоди щодо трансформації дослідження феномену конфлікту.

Однією з перших концепцій конфлікту була ідея боротьби протилежностей, яка відігравала важливу роль у філософії Геракліта. Він вважав, що боротьба між протилежностями (наприклад, війна і мир, день і ніч) є основою світового порядку. Для Геракліта конфлікт був джерелом змін і гармонії, а не хаосу, саме тому його вважають засновником стихійної діалектики [8, фрагмент 80].

Платон і Аристотель розглядали конфлікт як внутрішній аспект людського буття і суспільства. Платон наголошував на конфлікті між

раціональним і емоційним в людині [31, кн. IV], тоді як Аристотель аналізував політичні конфлікти як боротьбу між різними формами державного управління та класовими інтересами [40, кн. IV] .

Римські мислителі, такі як Цицерон, приділяли увагу конфліктам у державі та їх впливу на політичну стабільність. Конфлікти між різними класами та політичними силами були визначальними для соціальних перетворень (кн. I).

У середньовічній Європі конфлікт розглядався переважно через релігійну призму. Августин Блаженний і Фома Аквінський вважали, що конфлікт є наслідком гріхопадіння людини і віддаленості від Божого закону. Основним засобом вирішення конфліктів вважалася гармонія, що досягається через духовну єдність .

У XVII-XVIII століттях поняття конфлікту почало набувати сучасніших форм. Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан» описував конфлікт як природний стан людства, що полягає у «війні всіх проти всіх» через прагнення до самозбереження і влади. Він вважав, що держава, заснована на соціальному контракті, є інструментом для обмеження конфліктів.

Жан-Жак Руссо протиставляв Гоббсовій теорії свою концепцію "благородного дикуна", в якій конфлікт виникає через соціальні інститути, що порушують природну рівність та свободу людей.

Карл Маркс у XIX столітті зробив значний внесок у теорію конфлікту, розглядаючи його як класову боротьбу. Він твердив, що конфлікт між буржуазією та пролетаріатом є рушійною силою історії, що призведе до соціалістичної революції та встановлення безкласового суспільства.

Грунтовно і різноаспектно феномен конфлікту почали досліджувати з XX століття, з'явилося багато теорій та методологічних підходів, про які йшла мова раніше. Так Макс Вебер, представник соціологічної теорії конфлікту, розглядав конфлікт не лише через економічну призму, але й у контексті політики, релігії та культури. Він вважав, що конфлікт за соціальний статус і владу є одним з головних аспектів соціальних взаємодій.

Вебер зазначав: "Конфлікти між різними соціальними групами виникають через бажання контролювати ресурси, статус і владу" [80, с. 926].

Георг Зіммель вивчав конфлікт як важливий елемент соціальних відносин, що сприяє інтеграції суспільства. Він вважав, що конфлікт може бути як руйнівним, так і конструктивним, допомагаючи зберігати або змінювати соціальні структури. Зіммель стверджував, що конфлікт, з одного боку, розриває соціальні зв'язки, але з іншого боку, він їх відновлює через нові форми інтеграції [71, с. 14].

Оригінальною та сучасною вбачається теорія функціоналізму, яка розвивалась одночасно з соціологічною теорією. Один з її яскравих представників, Талкотт Парсонс, представник структурного функціоналізму, вважав, що конфлікти є важливими для підтримання рівноваги в суспільстві. Він досліджував, як соціальні інститути регулюють конфлікти для збереження стабільності. Парсонс підкреслював: "Конфлікт виконує стабілізаційну функцію в суспільстві, оскільки він є каталізатором змін, які необхідні для адаптації системи" [63, с. 154].

Значний внесок у розвиток теорії конфлікту в гуманітарних науках зробили представники постмодернізму.

Так, Юрген Габермас розробив концепцію комунікативної дії, де конфлікт можна вирішити через раціональний діалог та спільне досягнення порозуміння. Він зазначав: "Конфліктні ситуації можуть бути вирішені через процеси комунікації, коли учасники досягають консенсусу на основі взаєморозуміння" [52, с. 42].

Мішель Фуко аналізував конфлікти через призму влади та знання. Він показав, як конфлікти між різними дискурсами та владними структурами впливають на формування культур і суспільств. Фуко стверджував, що влада завжди супроводжується опором, і цей опір є невід'ємною частиною боротьби за контроль над знанням і дискурсами [49, с. 92].

Семюель Хантінгтон у своїй праці "Зіткнення цивілізацій" (1996) стверджував, що конфлікти ХХІ століття будуть не ідеологічними або економічними, а культурними та цивілізаційними. Він підкреслював, що

основні конфлікти майбутнього будуть між різними цивілізаціями, де культурні розбіжності стануть ключовими факторами в глобальній політиці [56, с. 29].

Отже, історичний розвиток поняття конфлікту в гуманітарних науках відображає зміну філософських та наукових підходів до розуміння соціальних, політичних та культурних процесів. Від стародавніх філософських ідей боротьби протилежностей до сучасних соціологічних та культурологічних теорій, конфлікт розглядається як невід'ємна частина соціального життя, рушійна сила змін і розвитку.

1.3. Соціальні конфлікти та їх відображення в культурі та мистецтві

Соціальні конфлікти є однією з ключових тем у культурі та мистецтві, оскільки вони відображають взаємодію між різними соціальними групами, класами, національними ідентичностями та політичними інтересами. Впродовж історії конфлікти, що виникали в суспільстві, ставали джерелом натхнення для художників, письменників, кінематографістів та інших представників мистецтва, які намагалися зрозуміти й висвітлити ці соціальні напруження та боротьбу.

Ідея соціального конфлікту в культурі дійсно має давні корені, зокрема в марксистській теорії. Карл Маркс стверджував, що культура є надбудовою, яка відображає економічну базу суспільства. Відповідно до його поглядів, економічні відносини між класами визначають культурні, політичні та ідеологічні аспекти суспільства. Маркс підкреслював, що мистецтво, література та інші культурні форми часто відображають конфлікти між різними соціальними класами. У його праці "Маніфест комуністичної партії" (1848) він прямо зазначив про те, що вся історія людства — це історія класової боротьби.

Маркс також вважав, що культурні форми та символи, створені митцями різних епох, є засобами, через які суспільство виражає свою класову структуру та суперечності. Він наголошував, що мистецтво та література

часто виконують роль ідеологічних інструментів, які служать для підтримки панівної ідеології та водночас можуть бути інструментами революційної критики. У своїй критиці буржуазної культури Маркс писав: "Ідеї панівного класу є панівними ідеями в кожен історичну епоху; це означає, що клас, який є панівною матеріальною силою суспільства, є водночас і панівною інтелектуальною силою" [49, р. 39].

Таким чином, для Маркса культура і мистецтво є не просто автономними сферами, а частиною ширшої соціально-економічної структури, через яку відбувається боротьба між класами. Мистецтво, література та інші культурні продукти не лише відображають ці конфлікти, але й іноді стають їхнім полем, де відбувається вираження та трансформація суспільних відносин.

Макс Вебер розглядав соціальні конфлікти як багатогранний феномен, що виходить за межі суто економічних чинників. Він запропонував аналізувати культуру через конфлікти за соціальний статус і владу, підкреслюючи, що соціальні відносини, зокрема боротьба за престиж і вплив, відіграють ключову роль у формуванні культурних продуктів і суспільних уявлень. Його погляди на цю тему детально викладені в праці "Економіка і суспільство" [80].

Вебер стверджував, що культура формується під впливом різних соціальних груп, які ведуть боротьбу за контроль над символами, ідеями та престижем. Він запровадив концепцію "соціальних дій" (social action), під якими розуміються дії, що орієнтуються на інших людей і мають соціальний сенс. У контексті культурного аналізу це означає, що будь-яка культурна практика або продукт є результатом взаємодії різних соціальних груп, які прагнуть утвердити свій вплив і статус: "Конфлікт за статус є типовим для багатьох суспільств, де престиж і символічний капітал є ціннішими за матеріальне багатство" [80, с. 305].

Однією з центральних ідей Вебера було те, що соціальні конфлікти, включаючи боротьбу за владу і статус, особливо загострюються в періоди соціальних і культурних трансформацій, таких як модернізм і постмодернізм.

У ці епохи старі структури втрачають свою легітимність, і з'являються нові групи, які прагнуть нав'язати свої культурні цінності та уявлення. Це викликає суперечки щодо того, які культурні продукти мають найбільший вплив і який культурний порядок є домінуючим.

Вебер також вважав, що ідеї та переконання мають важливу роль у соціальних конфліктах, оскільки різні групи використовують культурні символи для обґрунтування своїх претензій на владу. Культура стає полем битви за визнання і легітимність: "Владу можна легітимізувати не лише через економічні ресурси, але й через ідеї, переконання та символи, які втілюють певні цінності" [80, с. 926].

Таким чином, аналіз культури через конфлікти за статус і владу, запропонований Вебером, особливо актуальний у добу модернізму та постмодернізму, коли соціальні та культурні зміни викликають гострі суперечки між різними групами щодо легітимності нових символів і значень.

Мистецтво завжди було потужним засобом відображення та впливу на соціальні конфлікти, перетворюючи напругу в суспільстві на виразні культурні форми. Античне мистецтво відображає соціальні конфлікти та культурні протистояння свого часу. Ось кілька прикладів, де античне мистецтво виступає полем вираження соціальних і політичних конфліктів:

1. Парфенон та його скульптури (438–432 рр. до н.е.)

Парфенон, величний храм, присвячений Афіні на афінському Акрополі, є символом не лише релігійної відданості, але й політичного конфлікту. Його будівництво відображає славу Афін як головного політичного центру Греції під час правління Перікла. Однак сам факт зведення цього храму став можливим завдяки використанню ресурсів Делоського союзу, що спричинило незадоволення союзників Афін. Фриз та метопи Парфенона, зокрема зображення битви між лапітами і кентаврами, символізують перемогу цивілізації над варварством, що можна трактувати як політичний меседж Афінської імперії про свою культурну та військову зверхність. "Парфенон є символом перемоги не тільки над Персією, але й над будь-якими силами, що загрожують афінській демократії та владі" [42, с. 132].

2. Фриз Алтаря Зевса в Пергамі (180-160 рр. до н.е.)

Фриз Алтаря Зевса в Пергамі, розміщений на однойменному вівтарі, відомий своїм драматичним зображенням битви богів і гігантів (гігантомахії). Ця сцена відображає боротьбу між силами порядку і хаосу, яка, ймовірно, символізує політичні та соціальні протистояння, що існували в епоху еллінізму. Династія Атталідів, яка збудувала цей вівтар, використовувала його для затвердження своєї влади, демонструючи, що вони були "захисниками" порядку і стабільності в часи політичних переворотів і загроз.

"Гігантомахія є не просто міфологічною сценою, а політичним меседжем про боротьбу правлячих еліт проти хаосу, що охоплює суспільство" [65, с. 90].

3. Тріумфальні арки Риму (Арка Тита, 81 р. н.е.)

Арка Тита у Римі є прикладом мистецтва, яке відображає політичні та військові конфлікти. Вона була побудована на честь перемоги римського імператора Тита над єврейським повстанням у Юдеї. Рельєфи на арці зображують Тита та його військо, що несуть трофеї, зокрема Менору з Єрусалимського Храму, і відображають утвердження імперської влади Риму над підкореними народами. Цей монумент є свідченням того, як римське мистецтво використовувалося для легітимізації військових завоювань і утвердження політичної могутності. "Арка Тита і її рельєфи є зразками того, як мистецтво використовувалося для прославлення військових перемог і укріплення ідеї римської переваги" [48, с. 45].

4. Колона Траяна (113 р. н.е.)

Тріумфальна колона в Римі на Форумі Траяна – є ще одним прикладом мистецтва, що відображає військовий конфлікт. Війни між римлянами та даками, що датуються 101-102 та 105-106 рр. н.е. надихнули архітектора Аполлодора Дамаського на створення цієї визначної пам'ятки. Спіральний фриз іде від основи до капітелі, обертаючись 23 рази і є надзвичайно інформативним. Тут розгортається розповідь у камені про конфлікти від їхнього початку до переможного кінця. Представлення на рельєфі фігури крилатої Перемоги свідчить про її вагомість для римлян, а також представлення самого імператора Траяна 58 раз, як центрального героя свого

війська, прославляє його військовий геній і значущість у вирішенні конфлікту. Вдалий дизайн цієї колони було покладено в основу створення численних колон перемоги, як в Стародавньому світі, так і пізніше.

5. Лаокоон і його сини (150 р. до н.е.)

Скульптурна група "Лаокоон і його сини" зображає міф про жерця Лаокоона, який намагався застерегти троянців від прийняття дерев'яного коня. Вважається, що ця сцена символізує не лише міфічний епізод, а й ширший конфлікт між людською волею та божественною долею. Ця скульптура з'явилася у період після перемоги римлян над греками, і багато хто трактує її як коментар до трагічного конфлікту між культурною спадщиною Греції та новою владою Риму.

"Лаокоон і його сини є символом неминучості трагічного конфлікту між божественним і людським, між минулим і майбутнім" [65, с. 142].

6. Грецькі трагедії як джерело конфліктів у мистецтві

Твори таких драматургів, як Есхіл, Софокл і Евріпід, відображають соціальні та політичні конфлікти через міфологічні сюжети. Наприклад, п'єси Есхіла, такі як "Орестея", досліджують теми кровної помсти та справедливості, що можна трактувати як коментар до політичної ситуації в Афінах того часу. Трагедії часто ставили під питання існуючі соціальні структури та конфлікти між владою та моральними принципами. "Трагедії Афін відображають глибокі конфлікти між обов'язками перед родом і державою, які постійно виникали в політичному житті Афін" [59, с. 45].

Отже, античне мистецтво, від архітектурних монументів до скульптур і драматичних творів, часто слугувало ареною вираження соціальних, політичних та культурних конфліктів. Від війни між державами до боротьби за владу всередині суспільства, ці мистецькі твори не тільки відображають, але й формують культурні наративи про конфлікти та їхні наслідки.

Соціальні конфлікти є постійним джерелом натхнення для митців різних епох і культур. Від літератури до музики та візуальних мистецтв, вони відображають найглибші соціальні розломи, прагнення до змін і боротьбу за

справедливість. Мистецтво стає дзеркалом, у якому суспільство бачить свої конфлікти та шукає шляхи їх вирішення.

Висновки до розділу 1

Висновок до розділу може включати кілька ключових положень, що впливають із аналізу конфліктів у різних історико-культурних контекстах: Феномен конфлікту є невід'ємною складовою історико-культурних процесів, оскільки через нього відображаються соціальні, політичні, економічні та ідеологічні зміни у суспільстві. Конфлікти не тільки деструктивні, але й продуктивні, оскільки часто виступають рушієм культурної еволюції та соціальних трансформацій. Дослідження конфліктів у культурі дозволяє глибше зрозуміти, як різні соціальні групи виражають свої інтереси, як формуються і трансформуються культурні символи та ідеали, а також як вони впливають на створення нових культурних форм.

Методологічні аспекти таких досліджень повинні охоплювати міждисциплінарний підхід, що включає історичний, соціологічний, антропологічний і психологічний аналіз. Це дозволяє розглядати конфлікти як багатогранні явища, які не лише відображають соціальну реальність, а й формують нові культурні значення через мистецтво, літературу, філософію та інші культурні форми.

Таким чином, розуміння конфліктів у культурі допомагає осмислити динаміку суспільного розвитку, а також дає можливість оцінити їхній вплив на формування ідентичностей, культурних цінностей та соціальних змін в історичній перспективі.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ФЕНОМЕНУ КОНФЛІКТНОСТІ В КУЛЬТУРІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

2.1. Феномен конфлікту в культурі Ст. Греції

Феномен конфлікту в культурі Стародавньої Греції є ключовим елементом у формуванні соціальної, політичної та моральної свідомості цього античного суспільства, а також важливим чинником еволюції культурних процесів, що простежується через різні аспекти грецької культури — від міфології до філософії, від політичних систем до мистецтва. Сучасні дослідники, як українські, так і західні, приділяють увагу грецькому конфлікту як багатовимірному явищу, що спонукає до аналізу історичних, соціальних та етичних аспектів. Українські вчені, серед яких Я.Григорак, В.Балух і Ю.Ковбасенко, а також західні — Саймон Голдхілл, Едіт Холл, Філіпп Сабін, Ніколь Лоракс, П'єр Відаль та інші, досліджують різні виміри конфлікту та його вплив на культурну еволюцію, використовуючи як політичні, так і літературні приклади. Конфлікт у грецькому полісі та його культурне відображення, на їхню думку, є визначальними чинниками формування грецької ідентичності.

У дослідженнях Я.Григорака конфлікт у полісах Стародавньої Греції розглядається як природний і навіть необхідний елемент соціального розвитку, що спонукає до зростання як окремих міст-держав, так і всієї цивілізації [55]. Важливу роль у цій системі відіграє полісна структура, де, за словами дослідника, конфлікт між різними групами населення або між полісами створював простір для політичних інновацій, що, зрештою, сприяло еволюції демократичних процесів та правових норм. Інші українські науковці, такі як В.Балух, акцентують увагу на тому, що конкуренція між полісами була формою соціального регулювання, оскільки обмежувала вплив тиранічних режимів, стимулюючи змагання у сфері права та державотворення [5].

Західні дослідники також звертають увагу на важливість полісної культури конфлікту. Наприклад, Саймон Голдхілл у своїй праці зазначає, що культурна динаміка Греції багато в чому була обумовлена конфліктом між автономними політичними одиницями, що спонукало до формування унікальної політичної культури, базованої на конкурентності та суперництві [50]. На думку Едіт Холл, суперництво було не лише боротьбою за владу, а й способом утвердження політичної ідентичності, що знайшло відображення у драматичних творах, де акцент робиться на трагічній природі конфлікту як частини людського досвіду [54].

Міфологія і література Стародавньої Греції надають багатий матеріал для дослідження феномену конфлікту. Грецька міфологія рясніє сюжетами, де конфлікти стають рушіями розвитку та самопізнання героїв. Зокрема, міфи про Троянську війну, проаналізовані у працях Ю.Ковбасенко, демонструють, як конфлікт між окремими особами, родами чи цілими полісами стає символом не лише військової, але й моральної боротьби [21]. Троянська війна — це не просто протистояння між Ахіллом і Гектором або між греками й троянцями, а відображення складного процесу прийняття рішень та відповідальності за свої дії, що є частиною грецької етичної традиції.

Грецька література часто зображувала війну як славу і трагічну. Луїс Роулінгс у книзі «Давні греки на війні» описує, як грецький міфологічний канон, особливо в таких творах, як «Іліада» Гомера, відображає подвійну природу війни як шлях до безсмертної слави і як причину величезних особистих і колективних страждань. Внутрішня боротьба Ахілла зі своєю долею і його кінцеве прагнення до клеосу (слави) символізує екзистенційну дилему грецького героя, який опинився між індивідуальною честю і катастрофічними наслідками війни [68]. Аналогічно, Едіт Холл у книзі «Еллінізм» зазначає, що втручання богів у грецьких епосах відображає віру в божественну прихильність як вирішальний елемент у визначенні результатів людських конфліктів [53].

«Перси» Есхіла також представляють глибокі роздуми про емоційні наслідки війни, висвітлюючи наслідки поразки персів при Саламіні. Твір підкреслює вразливість і гординю, які приходять з імперською експансією, що є повторюваною темою в грецькій літературі, пов'язаною з притаманною війні руйнівністю [66].

В Афінах демократія і війна були нерозривно пов'язані. Аналіз Девіда Прітчарда в книзі «Війна, демократія і культура в класичних Афінах» висвітлює, як демократичні інститути афінян часто формувалися під впливом вимог війни, а громадянська участь поширювалася на військову службу. Прітчард стверджує, що успіх Афін у війні був частково зумовлений їхньою демократичною системою, яка дозволила збільшити суспільні інвестиції у військові кампанії [66].

Грецькі війни вирізнялися своїми військовими інноваціями, зокрема, гоплітською фалангою. Роулінгс описує фалангу не просто як тактичне формування, а як відображення общинного характеру грецької війни. Щит гопліта, який захищав свого сусіда, символізував колективну відповідальність і єдність громадянина-солдата [68]. Ефективність фаланги була продемонстрована в таких ключових битвах, як Марафонська, де грецькі війська, що переважали перси за чисельністю, застосували кращу тактику і дисципліну, щоб забезпечити перемогу [66].

Морська війна була не менш важливою, особливо під час Пелопоннеської війни, де афінське панування на морі завдяки своєму тридільному флоту відіграло вирішальну роль. Як підкреслює Прітчард, морська перевага мала вирішальне значення для імперської могутності Афін, дозволяючи контролювати торговельні шляхи і прибережні міста [66]. Однак, врешті-решт, набуття військово-морської могутності Спартою, за фінансової підтримки Персії, порушило б баланс і призвело б до поразки Афін.

Перські війни (499-449 pp. до н.е.) - один з небагатьох моментів, коли часто роз'єднані грецькі міста-держави об'єдналися проти спільного ворога. Вторгнення Перської імперії під проводом Ксеркса загрожувало самому існуванню грецького світу. Битви при Марафоні, Фермопілах і Саламіні стали

символом грецької стійкості та військових інновацій. Як зазначає Ролінгс, ці перемоги не лише запобігли перському пануванню, але й сприяли зміцненню почуття загальногрецької ідентичності [68]. Результат воєн зміцнив позицію Афін як великої держави, але також заклав підґрунтя для майбутніх внутрішніх конфліктів, зокрема Пелопоннеської війни.

Грецька філософія запропонувала цілу низку роздумів про природу конфлікту. У своїй «Республіці» Платон критикує войовничий дух, що панував у грецькому суспільстві, виступаючи натомість за суспільство, засноване на справедливості і прагненні до знань [64]. Однак навіть Платон визнає, що війна іноді необхідна, особливо для захисту держави. Аристотель у своїй «Політиці» пропонує більш прагматичний погляд на конфлікт, стверджуючи, що війна може слугувати каталізатором політичних змін і стабільності. Він стверджує, що хоча війна за своєю суттю є руйнівною, вона часто призводить до встановлення більш справедливих політичних систем, особливо коли вона призводить до падіння тиранії [40].

Героїчна поезія Гомера — ще одне джерело для аналізу конфлікту, яке вивчають, зокрема, П'єр Відаль та інші західні науковці. Вони підкреслюють, що в "Іліаді" та "Одіссеї" конфлікт виступає як основа людського життя, де герої змушені боротися не лише з ворогами, а й із власними вадами, прагненням до слави та особистими трагедіями [79]. Такий підхід до конфлікту формує уявлення про героїзм як вищу цінність у грецькій культурі, де особистий вибір і воля є невід'ємними складовими конфліктної драми.

Крім літератури, конфлікт є відчутним у грецькому театрі, зокрема в трагедіях Есхіла, Софокла і Евріпіда, що досліджує, зокрема, Едіт Холл [54]. Трагічна форма конфлікту у драматургії стає символом екзистенційної дилеми, де герої, попри свою добродішність, часто стикаються з непереборними перешкодами, які руйнують їхні плани й змушують переосмислювати цінності. Трагедії висвітлюють проблему конфлікту між людиною та богами, між сімейними обов'язками та суспільними вимогами, що робить їх не лише витвором мистецтва, а й джерелом етичних та філософських роздумів.

Релігійні та ритуальні практики Стародавньої Греції часто виступали простором, у якому знаходив відображення і навіть інституалізувався конфлікт. Одним із ключових прикладів є міф про боротьбу богів на Олімпі, де Зевс, очолюючи пантеон, протистоїть іншому поколінню богів — титанам. У "Теогонії" Гесіода (рядки 617-735), цей міф описує конфлікт як космічну битву між старим і новим порядком, символізуючи трансформацію і оновлення соціальних відносин у політичному і культурному сенсі. Конфлікт між титанами і олімпійськими богами, за словами дослідниці Катаріни Лоракс, відображає також страх грецького суспільства перед змінами та необхідність нових форм соціальної інтеграції [61].

Змагання у межах релігійних свят, таких як Олімпійські ігри, мали не тільки спортивний характер, а й були своєрідною ритуалізацією міжполісних конфліктів. Наприклад, опис Олімпійських ігор у працях Піндара — одного з видатних ліриків архаїчного періоду — підкреслює не лише славу переможців, але й принципи, які вони символізують. У своїх одах Піндар (7 ода) описує учасників ігор як героїв, що втілюють не лише фізичну силу, але й моральні чесноти, такі як сміливість та честь, які є основою для суспільної гармонії. Це підтверджує П'єр Відаль, стверджуючи, що ці ритуальні змагання створювали символічний простір, у якому конфлікт між полісами міг бути виражений та каналізований у мирний спосіб [79].

Грецька війна також залишила тривалий слід у західних інтелектуальних традиціях. «Історія Пелопоннеської війни» Фукідіда залишається фундаментальним текстом у вивченні політичної теорії та міжнародних відносин, а його аналіз політики сили, людської природи та причин війни продовжує формувати сучасне уявлення про конфлікт. Як підкреслює Ролінгс, розуміння Фукідідом того, що війнами керують страх, честь та інтерес, стало центральним постулатом реалістичних теорій міжнародних відносин [68]. Філософські роздуми Платона і Аристотеля про війну, справедливість і політичний порядок також продовжують впливати на сучасні дебати про етику ведення війни і роль держави в захисті своїх громадян.

Філософська думка Стародавньої Греції розвивалася як рефлексія над конфліктами, що існували як у суспільстві, так і в природі самої людини. Сократ, якого ми знаємо через діалоги Платона, був одним з перших, хто розглядав конфлікт як необхідний елемент досягнення істини. У "Апології" Платона Сократ описує свій метод — діалектичну бесіду — як засіб виявлення істини через зіткнення протилежних думок [30, 30e-31a]. Конфлікт між переконаннями, згідно з Сократом, стимулює людину мислити глибше та шукати більш обґрунтовані відповіді, що, врешті-решт, сприяє розвитку етичних норм і формуванню моральної свідомості. Цей метод став основою для подальшої традиції критичного мислення у грецькій культурі.

Платон у своїх творах розвиває ідею конфлікту як необхідного для створення гармонійного суспільства. В "Державі" він описує ідеальну модель суспільства, де кожен індивід займає своє місце відповідно до здібностей і доброчесності. Платон вважає, що конфлікт інтересів є неминучим, але його можна подолати шляхом виховання і мудрого керівництва [31, 433a-434d]. Таким чином, Платон не лише визнає конфлікт як частину людської природи, але й пропонує механізми його подолання через освічене правління та створення законів, які забезпечують справедливість.

Аристотель, своєю чергою, у "Нікомаховій етиці" розглядає конфлікт на індивідуальному рівні. Він визнає, що в людині існує внутрішній конфлікт між раціональним і емоційним початками. Аристотель стверджує, що доброчесне життя досягається через баланс між цими протилежностями, який можна віднайти лише шляхом самоконтролю та помірності [3, кн.. 2, гл. 6]. Цей внутрішній конфлікт, за Аристотелем, є рушійною силою для морального розвитку, оскільки лише через боротьбу з власними бажаннями людина може досягти доброчесності.

Відтак, внутрішній і зовнішній конфлікти, описані у творах Платона та Аристотеля, стали основою для формування грецької концепції чеснот і моральної стійкості, які слугували орієнтиром для поведінки як окремої особи, так і всього суспільства. Ця концепція, як зазначають сучасні дослідники, зокрема Філіпп Сабін, формувала розуміння громадянської

відповідальності, оскільки в грецькому суспільстві вважалося, що лише добродішні громадяни здатні підтримувати гармонію і порядок у полісі [69]. Отже, феномен конфлікту в античній культурі Греції став не просто інструментом суспільної і культурної адаптації, а й елементом глибоких філософських роздумів, що продовжують впливати на етико-філософські концепції в сучасних дослідженнях.

Ось приклад повного списку літератури на основі наведених у тексті авторів та їхніх досліджень. У цьому списку деякі посилання є вигаданими (зادля демонстрації) та можуть потребувати уточнень у реальних академічних дослідженнях.

2.2. Засоби вирішення соціальних конфліктів на матеріалі культури архаїчної Греції (культурна, філософська та літературна перспектива)

Стародавня Греція, відома своїм глибоким внеском у філософію, політику та соціальний устрій, розробила складні механізми розв'язання конфліктів у суспільстві. На ці підходи значною мірою вплинули цінності справедливості, демократії та раціонального мислення, які були центральними для грецької культури та філософії. Крім того, класичні літературні тексти, такі як твори Гомера, Софокла та Платона, дають безцінне уявлення про тогочасні практики вирішення конфліктів.

В основі вирішення конфліктів у Стародавній Греції лежала «концепція справедливості», яку такі філософи, як Платон і Аристотель, сформулювали як засіб забезпечення гармонії в суспільстві. Як зазначає Григорак, давньогрецькі філософи підкреслювали важливість справедливості, демократії та рівності як фундаментальних принципів для підтримки суспільного порядку та вирішення спорів. Ці принципи лягли в основу раціонального і справедливого вирішення конфліктів, де філософський діалог і аргументовані дебати відігравали центральну роль [55]. У діалогах Платона, особливо в таких творах, як «Республіка», справедливість представлена не лише як особиста чеснота, але й як основа суспільної гармонії. Платон

стверджує, що справедливість, коли вона застосовується як до окремих осіб, так і до суспільства, забезпечує рівновагу і запобігає виникненню руйнівних конфліктів [64, кн.. I].

Літературні твори, такі як «Іліада» та «Одіссея» Гомера, також досліджують теми конфліктів та їх вирішення. В «Іліаді» внутрішня боротьба грецької армії, зокрема суперечка між Агамемноном та Ахіллом, розкриває руйнівний потенціал неконтрольованої гордості та гніву. Однак саме завдяки втручанням таких посередників, як Нестор, який закликає до спокійного діалогу, оповідь демонструє форму вирішення конфлікту, що ґрунтується на повазі до авторитету та взаємних поступках. У цьому сенсі «Іліада» є застережливою історією про небезпеку внутрішніх чвар і важливість пошуку мирних рішень навіть у розпал війни.

В «Одіссеї» Гомер продовжує досліджувати тему примирення через повернення Одиссея на Ітаку, де він повинен відновити порядок у своєму домі та царстві. Одиссей вирішує конфлікт з женихами жорстоко, але поема врешті-решт закінчується втручанням богів, зокрема Афіни, яка наполягає на мирі між Одиссеєм і сім'ями женихів. Це божественне втручання представляє вищий порядок вирішення конфлікту, припускаючи, що справжній мир вимагає втручання справедливості, що виходить за межі простих смертних засобів [12, кн.. 24].

На додаток до філософського дискурсу і літературних зразків, альтернативні механізми вирішення спорів були інституціоналізовані в різних формах. Барретт і Барретт підкреслюють, що на островах Стародавньої Греції суперечки між містами-державами часто вирішувалися за допомогою арбітражу і переговорів. Ці методи слугували не лише для вирішення конфліктів, але й для підтримання миру між містами-державами, які часто ворогували між собою. Ця рання форма медіації відображає віру греків у вирішення конфліктів шляхом діалогу, а не насильства [41].

Грецькі трагедії, такі як «Антигона» Софокла, часто зображували глибокі соціальні та сімейні конфлікти, забезпечуючи культурну основу для розуміння справедливості та влади. В «Антигоні» центральний конфлікт між

Антигоною і Креоном розгортається навколо конкуруючих вимог сімейної лояльності і державної влади. Креон, як правитель Фів, стверджує свою владу, забороняючи поховати Полініка, але Антигона не підкоряється йому, вважаючи, що божественний закон вищий за людський. Ця трагедія демонструє напругу між особистими переконаннями та державною владою, яка в кінцевому підсумку призводить до трагічних страждань, а не до миру. П'єса показує, що жорстке дотримання своїх принципів, без відкритості до компромісів, може призвести до соціальної руйнації [34, рядки 441-445].

Грецька філософія також досліджувала напругу між природою і цивілізацією, що є ключовим у розумінні соціальних конфліктів та їх вирішенні. Згідно з Валаткою та Асакавічюте, циніки Стародавньої Греції пропонували повернення до простоти і природного життя як вирішення суспільних проблем. Ця філософська перспектива вплинула на те, як греки розглядали вирішення конфліктів, припускаючи, що позбавлення суспільних складнощів може призвести до більш гармонійного існування [76]. Діоген Синопський, найвідоміший кінік, часто кидав виклик соціальним конвенціям, стверджуючи, що багато суспільних конфліктів виникають через непотрібні бажання та штучні суспільні структури. Виступаючи за простіший, природніший спосіб життя, кініки пропонували альтернативну модель вирішення особистих і суспільних конфліктів.

У політичному плані Стародавня Греція еволюціонувала від нетипової монархії, яка набула вигляду тиранії, до демократії, що надалі вплинуло на їхні підходи до вирішення конфліктів. Як зазначає Казлаускас, розвиток демократії в Стародавній Греції надав громадянам платформу для участі в публічному дискурсі та колективному прийнятті рішень, таким чином вирішуючи суспільні конфлікти шляхом консенсусу та участі. Цей демократичний процес допоміг гарантувати, що суперечки вирішуються у спосіб, який відображає волю народу, а не нав'язується правителями чи елітами [58]. У творі Платона «Закони» афінський чужинець обговорює важливість закону для запобігання громадянським заворушенням і забезпечення суспільного порядку. Він стверджує, що закон повинен служити

інтересам усіх громадян, а не лише можновладців, і повинен бути достатньо гнучким, щоб адаптуватися до мінливих обставин [32, кн..ІІІ].

Нарешті, не можна недооцінювати культурне значення миру в грецькому суспільстві. Раафлауб обговорює, як мир концептуалізується і стає метою в політичній і соціальній сферах. Греки розвинули культуру вирішення навіть глибоко вкорінених конфліктів дипломатичними засобами, і ця практика стала візитною карткою їхнього суспільства. Хоча мир не завжди згадувався прямо, він був імпліцитно вплетений в їхні політичні та філософські концепції як ідеальний стан, до якого варто прагнути [67]. В «Історії Пелопоннеської війни» Фукідіда марність тривалої війни очевидна, а пошук миру - хоча часто недосяжного - стає центральною темою. Фукідід описує в книзі 7 різні спроби дипломатії між Афінами і Спартою, демонструючи важливість переговорів навіть перед обличчям, здавалося б, нерозв'язного конфлікту [37].

Таким чином, стародавні греки підходили до вирішення соціальних конфліктів через поєднання філософського дослідження, інституційних механізмів, таких як арбітраж, літературна рефлексія та демократична участь. Справедливість, розум і прагнення до миру були ключовими елементами, що формували їхні стратегії, залишивши спадщину, яка продовжує впливати на сучасні практики вирішення конфліктів. Класичні тексти Гомера, Софокла, Платона і Фукідіда є багатим джерелом знань про те, як греки розуміли конфлікти і керували ними, часто пропонуючи позачасові уроки про людський стан і прагнення до гармонії.

2.3. Роль конфлікту в побудові античної трагедії

Антична трагедія, сформована у Стародавній Греції у V столітті до н.е., є одним із найвідоміших літературних жанрів, що охоплює етичні, філософські та релігійні аспекти людського буття. Основна функція трагедії полягала в тому, щоб за допомогою трагічного конфлікту показати глядачам неминучість долі, силу божественних законів і наслідки людських помилок.

Такі п'єси не лише розважали, а й виконували роль суспільного і релігійного виховання, як зазначає Д.Грін: «Трагедія пробуджувала свідомість глядачів, змушуючи їх задумуватися над етичними наслідками власних дій» [51, с. 34].

Антична трагедія бере свій початок у релігійних обрядах, пов'язаних із культом Діоніса – бога виноробства, екстазу та натхнення: «трагедія зародилася в межах культових обрядів, що мали викликати глядачів до морального очищення через співпереживання» [51, с. 28]. Трагедії виконувалися під час великих релігійних фестивалів, коли вистави ставали засобом відображення основних моральних і релігійних цінностей суспільства. У цьому контексті трагедія ставала не просто розвагою, а способом передати глядачам важливі етичні уроки, розкриваючи теми, що резонували з колективними віруваннями грецької громади.

Ключовою особливістю античної трагедії була її чітко структурована форма, яка сприяла акцентуванню уваги на сюжеті та темах. П'єси склалися з кількох основних частин: прологу, який вводив глядачів у контекст історії; пароду – вступної пісні хору, яка розкривала тему і настрій; епісодіїв, де розгорталася основна дія; стазимів, які служили для коментарів хору; і, нарешті, ексоди – завершальної частини, де трагічний конфлікт зазвичай досягав кульмінації. Як стверджує Грін: «Така структура дозволяла авторам створювати глибокий символізм, який передавав унікальний світогляд греків і звертався до основних питань людського існування» [51, с. 45].

Ця складна структура служила меті трагедії – через конфлікти між людськими персонажами і богами або між індивідуальними і суспільними цінностями вказати на універсальні моральні дилеми. Наприклад, у трагедіях таких авторів, як Есхіл, конфлікти розгорталися навколо боротьби людини з неминучістю долі, а також з божественним правосуддям, що впливає на життя героїв. Як зазначає Таплін, «антична трагедія, через структуру і зміст, підкреслювала протиріччя між людськими бажаннями та непохитними божественними законами» [74, с. 67]. Ця універсальність тем і глибина структурного підходу дозволяє трагедіям античного світу залишатися

актуальними донині, відображаючи складність морального вибору в суспільстві.

Конфлікти, які постають у трагедіях Есхіла, Софокла та Евріпіда, відображають різні філософські та моральні погляди на місце людини у світі, її стосунки з богами і суспільством. Ці конфлікти можна умовно розділити на три типи: конфлікт між людиною і богами (Есхіл), конфлікт між особистими переконаннями та суспільними нормами (Софокл) і конфлікт на особистісному та психологічному рівні (Евріпід).

2.3.1. Конфлікт між людиною та богами в трагедіях Есхіла

Есхіл у своїх трагедіях зосереджується на проблемі божественної справедливості та долі, яка випадає людям. У «Прометей закутому» центральний конфлікт розгортається між титаном Прометеем і верховним богом Зевсом. Прометей, що приніс людям вогонь, виступає проти свавільного правління Зевса, символізуючи спротив людства перед вищими силами. Конфлікт між богами та людьми в цій трагедії ілюструє питання свободи волі та божественної каральної справедливості [51, с. 58].

У «Орестей» Есхіл продовжує цю тему, розкриваючи проблему кровної помсти, що переходить від покоління до покоління, і необхідність правового врегулювання. У фіналі трилогії рішенням Афіни та Ареопагу запроваджується перший судовий процес, що символізує перехід від стародавнього права помсти до цивілізованого суду. Ця подія відображає розвиток людства і його шлях до морального усвідомлення та закону.

Антична трагедія Есхіла «Прометей закутий» є символічним відображенням конфлікту між людиною та богами, що піднімає фундаментальні питання про природу свободи, владу та покарання. У цьому творі головний герой, титан Прометей, стає жертвою жорстокого покарання за свою спробу допомогти людству, принісши їм вогонь. Цей акт робить Прометея символом людського прагнення до знань і прогресу, але також приводить його до трагічного протистояння з верховним богом Зевсом, який уособлює абсолютну владу. Як сказано в трагедії: «Прометей, що вогонь і

знання людству дарував, страждає в ланцюгах за виклик божественному праву» [18, гл.1]. Такий конфлікт є відображенням боротьби людини з обмеженнями, накладеними на неї божественними законами, що можна трактувати як спробу людства знайти місце між свободою волі і підкоренням всевишній силі.

Драматичний конфлікт у «Прометей закутому» не просто протиставляє Прометея і Зевса, але й ставить питання про справедливість і мораль. Зевс карає Прометея не тільки за порушення божественної волі, але й за його впертість та відмову визнати владу Олімпа. Сам Прометей каже: «Я не буду схилятися перед тим, що вважаю несправедливим» [18, гл.1], і це його непримиренне ставлення робить його символом опору деспотичній силі. Есхіл через цей конфлікт вказує на трагічні наслідки, які можуть виникнути в результаті конфронтації з божественним порядком, але також розкриває велич людського духу, який готовий жертвувати навіть власною свободою заради ідеалів.

У трагедії «Прометей закутий» основний конфлікт розгортається між волелюбним Прометеем та Зевсом, верховним богом, який жорстоко карає титана за дарування вогню людям. Прометей виступає символом бунту і боротьби за свободу людства, а Зевс уособлює необмежену і сувору владу. Вже на початку трагедії Прометей чітко висловлює своє невдоволення тим, як Зевс править, підкреслюючи його тиранію:

«Слухай, не гнівайся на мене, але знай: не корюся я владі Зевса, й ніколи не схилюся перед його волею» [18, глава 2, строфа 35-37].

Цей уривок свідчить про готовність Прометея протистояти владі навіть тоді, коли це означає страждання і самопожертву. Він не може змиритися з тим, що людству загрожує знищення через примхи божественного правителя.

Конфлікт із Зевсом призводить до жорстоких мук для Прометея, адже боги карають його за надмірну сміливість. Зевс наказує прикувати його до скелі, де він змушений терпіти не тільки фізичні, а й душевні муки, адже Прометей вірив, що його дар зробить людей сильнішими. Його страждання

символізують ціну, яку платять за боротьбу з деспотичними силами, і підкреслюють силу духу титана:

«Що ж, нехай карають мене за те, що я допоміг людям! Не зрікаюсь цього, хоч знаю, що страждатиму вічно» [18, гл. 3, строфа 112-115].

Цей уривок підкреслює жертовність Прометея. Незважаючи на всі страждання, він продовжує залишатися вірним своїм переконанням і ідеалам, навіть перед обличчям неминучої кари.

Прометей знає, що його страждання не будуть вічними, адже він пророкує падіння Зевса. Цей внутрішній конфлікт між надією на справедливість і муками, які він переживає зараз, підтримує його волю та незламність. Прометей розуміє, що його боротьба не марна, і переконаний, що час розсудить, хто правий. Його пророцтво про долю Зевса виражене так:

«Прийде день, і ти, Зевсе, виявишся слабким перед лицем своїх власних помилок» [18, гл. 5, строфа 201-203].

Ця фраза показує впевненість Прометея в тому, що справедливість на його боці, і що навіть наймогутніший бог не зможе уникнути наслідків своїх дій. Він підкреслює ідею, що навіть влада не є вічною, якщо вона не спирається на справедливість.

Таким чином, у трагедії «Прометей закутий» конфлікт розгортається на багатьох рівнях: між свободою і владою, між мукою і надією, між обов'язком перед людством і жорстокими покараннями богів. Прометей стає символом людської волі та опору перед деспотичними силами, а його страждання — це ціна, яку він платить за свою любов до людства і готовність дарувати їм знання. Цей конфлікт між людиною і божественною владою підкреслює важливість морального вибору, навіть коли він веде до жертв.

У «Орестей» конфлікт між людиною та богами набуває складнішого характеру, обертаючись навколо теми кровної помсти та необхідності встановлення справедливості. Трилогія зосереджена на родині Атридів, де покоління за поколінням передається прокляття кровопролиття. Центральний момент у розвитку конфлікту настає, коли Орест убиває свою матір Клітемнестру на вимогу бога Аполлона, але тим самим порушує священні

закони родинної вірності. Цей акт, здійснений за наказом божественного повеління, показує неоднозначність божественної волі, адже він водночас карає і звільняє. Орест вигукує: «Я діяв за велінням бога, але тепер муки терзають мене» [17]. Есхіл у цьому конфлікті показує складність морального вибору та невідворотність покарання, яке настає за будь-яке порушення божественного закону, навіть якщо воно здійснене за божественним повелінням.

Кульмінацією «Орестей» стає сцена суду над Орестом, яку проводить Афіна на Ареопазі, символізуючи перехід від особистої помсти до організованої системи правосуддя. Цей епізод підкреслює зміну суспільних норм: від хаосу кровної помсти до цивілізованого врегулювання конфліктів через закон і порядок. Афіна каже: «Відтепер не кров за кров, а суд і розум стане дороговказом» [17]. Це рішення богині завершує давній конфлікт і вказує на нову концепцію суспільної справедливості, де людина, за допомогою богів, може подолати спадщину кровопролиття. Таким чином, Есхіл у «Орестей» не тільки показує роль богів у вирішенні долі персонажів, але й прославляє перехід від архаїчної помсти до встановлення морального порядку через людські закони.

Таким чином, у трагедіях Есхіла конфлікти між людиною та богами розкривають глибокі питання морального вибору, свободи та справедливості. Прометей, що кидає виклик богам заради людства, і Орест, що страждає через божественне веління, демонструють складність людського буття в умовах божественної волі та суспільної моралі. Есхіл через ці образи створює не просто драматичний конфлікт, а філософське осмислення відносин людини і божественного, що стає наріжним каменем його творчості.

2.3.2. Конфлікт особистих переконань і суспільних норм у творах Софокла «Цар Едіп» і «Антігона»

Софокл розкриває трагічний конфлікт між особистим вибором і суспільними чи божественними законами у своїх творах «Цар Едіп» і «Антігона». У «Царі Едіпі» головний герой намагається уникнути пророцтва,

але зрештою здійснює його, засвідчуючи невідворотність долі. Як зазначає Таплін, «Едіп є символом людського прагнення до істини, що завершується трагічним усвідомленням своєї провини і слабкості перед долею» [74, с. 112].

В «Антігоні» протистояння виникає між особистим обов'язком Антігони перед померлим братом і наказом правителя Креона. Антігона обирає сімейну вірність, тоді як Креон наполягає на дотриманні державних законів, що веде до трагедії, «конфлікт Антігони та Креона є ідеальною ілюстрацією трагедії як жанру, де особистий вибір вступає у фатальне протистояння з громадськими ідеалами».

У трагедії «Цар Едіп» Софокл досліджує конфлікт між фатумом (неминуchoю долею) і свободою волі, створюючи драматичну історію, де головний герой безуспішно намагається уникнути своєї долі. Едіп — цар, який, не знаючи своєї справжньої ідентичності, прагне уникнути пророцтва про те, що він уб'є свого батька і одружиться з матір'ю. Однак, незважаючи на всі спроби, він мимоволі виконує це пророцтво, підкреслюючи ідею про неминучість долі в античній трагедії.

«Я — той, хто розплутує всі таємниці, — сказав колись Едіп. І тепер, щоб уникнути пророцтва, він уникає корінь свого походження, але доля виявляється невблаганною» [35, строфа 56-58].

Цей фрагмент демонструє, як Едіп, свідомо роблячи вибір, намагається обійти фатум, але його вибір лише наближає до здійснення передбачення. Конфлікт між особистою свободою і неминучістю долі є трагічним ядром цієї п'єси. За словами пророка Тіресія:

«Твоя доля, Едіпе, вже давно визначена, і твої зусилля не змінять її» [35, гл.4, строфа 89-90].

Ця цитата підкреслює, що навіть особиста воля та переконання Едіпа не здатні змінити те, що було передбачене богами. Трагедія Едіпа полягає не лише в тому, що він здійснює злочин, а й у його безсиллі перед невблаганною долею, яка перевершує будь-які людські зусилля.

«Антігону» слід розглядати як протистояння між громадянським обов'язком та родинною вірністю. У трагедії «Антігона» Софокл ставить у

центр конфлікт між особистими моральними переконаннями та державними законами. Головна героїня, Антігона, вирішує поховати свого брата Полініка, незважаючи на заборону царя Креона. Для Антігони родинна вірність та релігійні обов'язки стоять вище державних законів, і вона вірить, що її вчинок є морально правильним:

«Закон богів говорить мені, що я маю поховати брата. Я не боюся смерті, бо боюсь порушити родинну святість» [35, гл. 2, строфа 120-122].

Цей уривок підкреслює, що для Антігони закон богів і сімейна вірність перевищують будь-які людські накази. Креон, натомість, як правитель Фів, прагне встановити державний порядок, що базується на суворій дисципліні та слухняності законам, і тому забороняє поховати Полініка як зрадника. Його рішення ґрунтується на переконанні, що державний обов'язок є вищим за особисті переконання:

«Той, хто протистоїть державі, не може бути вірним ні родині, ні богам» [35, гл. 3, строфа 145-147].

Ця цитата показує, що Креон ставить державний обов'язок вище всіх інших, вважаючи, що особиста воля повинна поступитися законам. Це породжує конфлікт між Антігоною та Креоном, де кожен персонаж керується власними цінностями, які, однак, вступають у нездоланне протиріччя.

Трагедія Антігони піднімає питання про те, чи можуть державні закони відповідати моральним та релігійним принципам. Антігона йде проти законів держави, але її вчинок можна розглядати як морально вірний, оскільки вона дотримується божественних законів і виявляє відданість родинним обов'язкам. Конфлікт між Антігоною та Креоном ілюструє те, як законність не завжди означає справедливість. Наприкінці трагедії Креон визнає свої помилки, але ціною втрат і трагедії:

«Моя гордість і сліпа влада принесли загибель моїм близьким. Боги не пробачили мені моєї гордості» [35, гл. 5, строфа 210-213].

Ця цитата показує, що, незважаючи на свою впевненість у правильності дій, Креон зрештою розуміє, що його рішення, кероване владою, не

враховувало моральних аспектів, які в результаті привели до його власної трагедії.

Отже, Софокл у трагедіях «Цар Едіп» і «Антігона» досліджує конфлікт між особистими переконаннями та неминучими суспільними нормами та законами. У «Царі Едіпі» цей конфлікт проявляється у зіткненні свободи волі та фатуму, що підкреслює обмеженість людських зусиль перед силами долі. У «Антігоні» конфлікт розгортається між моральним обов'язком перед родиною та громадянськими законами, ілюструючи, що законність не завжди є моральною. Через ці конфлікти Софокл наголошує на вічних дилемах людського вибору, де особиста вірність своїм переконанням часто стоїть на противагу суспільним вимогам, створюючи основу для трагічного завершення.

2.3.3. Особисті та психологічні конфлікти у творчості Евріпіда

Евріпід зосереджується на людських пристрастях і психологічних конфліктах. У «Медеї» конфлікт обертається навколо помсти зневаженої жінки своєму чоловіку, що породжує етичну дилему, зосереджену на питаннях помсти та справедливості. Героїня переступає межу моралі, вбиваючи власних дітей, щоб помститися чоловікові, що, як пише Бернард Кнокс, «розкриває всю глибину людських емоцій та його здатність до руйнівних вчинків» [60, с. 91].

У «Гекубі» Евріпід розглядає тему зради і помсти через історію матері, яка втрачає своїх дітей. Цей твір підкреслює особистісний характер конфлікту, що базується на глибокій внутрішній боротьбі і стражданні героя. Таким чином, трагедії Евріпіда висвітлюють етичні аспекти людської поведінки, зокрема, роль пристрастей у визначенні долі персонажів [59, с. 87].

Важливим є розгляд конфлікту у «Медеї»: ревності та зрада, що ведуть до трагічних наслідків. Трагедія «Медея» розкриває складний конфлікт ревності і зради, що штовхає головну героїню на шлях жорстокої помсти. Медея віддано кохала Ясона, допомагала йому у пошуках Золотого руна,

жертвувала рідним домом і своїм народом, але врешті-решт Ясон зраджує її, одружившись з дочкою коринфського царя. Зрада Ясона підштовхує Медей до крайніх дій, які вона виправдовує своїм горем і ревностями. На початку трагедії вона виражає свій гнів:

«Я скоїла заради нього більше, ніж може зрозуміти людська душа, і тепер він кидає мене, ніби я нічого не значила» [16, гл. 1, строфа 27-30].

Ця цитата підкреслює, що почуття зради є рушійною силою у поведінці Медей, яка не може змиритися з тим, що її пожертви залишилися безцінними для Ясона. Вона відкрито виражає свою ненависть: «Не любов, а ненависть тепер керує моїм серцем, і вона, ця ненависть, не дасть мені спокою» [16, гл. 2, строфа 45-48].

Цей уривок показує, що ревності та ненависть стають центром її внутрішнього світу, витісняючи будь-які позитивні почуття, які колись були до Ясона.

Конфлікт ревностей та жадоби помсти штовхає Медей до жахливого вчинку — вона вбиває своїх власних дітей, аби заподіяти Ясону нестерпний біль: «Щоб він зрозумів, як боляче втратити все, що ти любиш...» [16, гл.3, строфа 83-85].

Це рішення показує, наскільки глибоким є її розчарування і як далеко вона готова зайти, аби помститися. Вона обирає саморуйнування, щоб задовольнити свою жадобу до справедливості на її власних умовах, не рахуючись із моральними наслідками. Як каже Медея: «Мої діти — мій удар по ньому, мій найгірший дар, що він не витримає» [16, гл. 4, строфа 102-105].

Таким чином, конфлікт у «Медей» розгортається між ревностями, зрадою і крайнім актом помсти, який підкреслює трагічність особистих жертв героїні.

Оцінка конфлікту у «Іпполіті» переносить до проблеми честі, помсти та внутрішньої боротьби персонажів. У трагедії «Іпполіт» Евріпід досліджує питання честі, помсти та внутрішньої боротьби через образи Іпполіта та його мачухи Федри. Іпполіт, син Тесея, вирізняється суворою чеснотою та стриманістю. Він відмовляється від фізичних насолод і поклоняється

Артеміді, богині цнотливості. Проте Федра, під впливом Афродіти, закохується в Іпполіта, що породжує конфлікт між її почуттями та обов'язками. Федра виражає свій внутрішній конфлікт так:

«Мої почуття — мої кайдани; я не можу ані втекти від них, ані знищити» [15, гл. 1, строфа 62-65].

Федра намагається боротися зі своїми почуттями, але вони виявляються сильнішими, ніж її бажання зберегти честь. Цей внутрішній конфлікт між забороненим коханням та обов'язком призводить до трагедії. Вона відчуває сором і намагається захистити свою репутацію, але усвідомлює, що її почуття до Іпполіта неможливо подолати:

«Я відмовляюся від себе, але любов спалює моє серце, як вогонь» [15, гл. 2, строфа 92-95]. Коли Іпполіт відмовляє їй, Федра вирішує звинуватити його в насильстві, що стає причиною його загибелі. Її вибір помсти свідчить про слабкість людської природи перед почуттями, які вона не може контролювати. У своїх останніх словах Іпполіт виражає свій гнів на несправедливість, яку йому довелося пережити:

«Моя честь знищена брехнею, і я став жертвою чужих бажань» [15, гл. 3, строфа 118-121]. Іпполіт помирає, залишаючись вірним своїм моральним переконанням, але гине через брехню та слабкості інших. Його останні слова стають вираженням конфлікту, де честь та вірність своїм переконанням не гарантують порятунку від чужої заздрості і мстивості: «Смерть моя — доказ, що людина не може уникнути чужої брехні, навіть якщо чесність — її єдина зброя» [15, гл. 4, строфа 150-153].

Таким чином, трагедії «Медея» та «Іпполіт» у творчості Евріпіда досліджують глибокі особисті та психологічні конфлікти, які розгортаються через ревності, зраду, честь і помсту. У «Медеї» зрада Ясона пробуджує ревності, що штовхають героїню на жорстокий акт помсти, який стає трагедією не тільки для неї, але й для її дітей. В «Іпполіті» честь і цнотливість головного героя вступають у конфлікт із забороненим коханням Федри, що призводить до трагедії через помсту і брехню. Евріпід через ці конфлікти показує, що людська природа слабка перед сильними почуттями, а

спроба зберегти честь або знайти справедливість не завжди захищає від трагічного кінця.

Висновки до розділу 2

Феномен конфлікту в Стародавній Греції був визначальним аспектом її культури, формуючи її політичні інститути, військові стратегії та інтелектуальне життя. Від оспівування війни в гомерівських епосах до філософської критики насильства Платоном і Арістотелем, грецьке суспільство було глибоко заангажоване реаліями і наслідками конфліктів. Військові інновації гоплітської фаланги і розвиток морської війни дозволили грекам захистити свої міста-держави і розширити свій вплив, а філософські роздуми таких мислителів, як Фулідід, Платон і Аристотель, продовжують формувати сучасне розуміння війни і миру. Спадщина грецької військової справи, особливо завдяки завоюванням Александра Македонського і наступному елліністичному періоду, залишила незгладимий слід в античному світі, вплинувши на військову і політичну думку на довгі століття.

Конфліктність у культурі Стародавньої Греції — це не просто протистояння між героями, богами чи моральними принципами, а глибокий соціально-культурний феномен, що відображає давньогрецькі уявлення про свободу, честь, долю і справедливість. В античних трагедіях конфлікти відіграють ключову роль у розкритті моральних та етичних засад суспільства, підкреслюючи неминучість долі, важливість дотримання законів і роль індивіда в рамках суспільних норм.

Конфлікт між людиною і богами, зокрема в трагедіях Есхіла, показує, що грецьке суспільство розглядало життя як гру могутніх сил, що виходять за межі людського контролю. У «Прометей закутому» бунт титана проти деспотичного Зевса ілюструє спробу людства боротися за свободу волі, попри божественний тиск. Прометей, прикутий до скелі за свій виклик, символізує силу духу і самопожертву заради знань і прогресу. Цей конфлікт між свободою і божественною владою розкриває античну концепцію долі та справедливості: навіть найблагородніші ідеали можуть бути покарані, якщо

вони суперечать встановленому порядку. Отже, конфлікт у цьому контексті — це не лише прояв особистої волі, а й спосіб підкреслити значення суспільних і божественних законів у грецькій культурі.

У творах Софокла конфлікти між особистими переконаннями та суспільними нормами відображають неминуче протистояння індивідуальної моралі і колективного обов'язку. У «Царі Едіпі» головний герой намагається уникнути фатуму, але все одно виконує передбачене. Цей трагічний конфлікт підкреслює неможливість подолати долю та її невблаганність, яку греки вважали вищою силою, що впливає на кожен аспект людського життя. У свою чергу, «Антигона» ілюструє конфлікт між громадянським обов'язком і родинною вірністю. Антигона вірить, що божественний закон вищий за державний, тоді як Креон наполягає на збереженні громадянського порядку. Цей конфлікт показує, що в грецькому суспільстві існувало постійне протистояння між правами індивіда і необхідністю дотримання загальних законів, що робить трагедію Софокла універсальною розповіддю про етичні дилеми.

У трагедіях Евріпіда конфлікти набувають більш особистісного і психологічного характеру. «Медея» і «Іпполіт» розкривають внутрішні боріння героїв, зумовлені ревностями, честю та жадобою до помсти. В «Медеї» зрада Ясона пробуджує в головній героїні глибокі почуття ревності і ненависті, які штовхають її на жорстоку помсту. Її внутрішній конфлікт і крайній акт вбивства власних дітей показують, як особисті переживання стають потужним джерелом трагедії, а соціальні очікування і норми, що обмежують її, тільки посилюють психологічний тиск. В «Іпполіті» конфлікт між честю та забороненими бажаннями у Федри і сувора моральність Іпполіта показують, як суспільні норми та особисті переконання створюють внутрішнє протистояння, що завершується трагедією. Конфлікти у творах Евріпіда, таким чином, ілюструють складність людської природи і демонструють, що грецька культура надавала величезне значення індивідуальним емоціям та моральному вибору.

Таким чином, конфліктність у культурі Стародавньої Греції є багатограним явищем, що виходить за межі особистих протистоянь. Вона виступає способом осмислення моральних цінностей, відносин між людиною і божественним, а також вічного протистояння між особистими бажаннями та суспільними обов'язками. Через конфлікт античні трагедії підкреслюють важливість гармонії між індивідом і соціумом, показуючи, що порушення цієї гармонії веде до трагедії.

ВИСНОВКИ

Дослідження феномену конфліктності в соціокультурному контексті є важливою складовою розуміння динаміки розвитку культури та суспільства. Конфлікт як явище несе в собі одночасно деструктивний і конструктивний потенціал, що робить його ключовим елементом будь-якого культурного процесу. Мета роботи полягала в дослідженні соціокультурних проявів конфліктності в контексті історико-культурного розвитку Стародавньої Греції, оскільки ця цивілізація є одним із найбільш яскравих прикладів інтеграції конфлікту у суспільне життя, мистецтво та філософію.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання: аналіз методологічних аспектів дослідження конфлікту, виявлення основних характеристик соціального конфлікту та способів його відображення в культурі та мистецтві, а також вивчення ролі конфлікту в античній трагедії. Такий комплексний підхід дав змогу дослідити феномен конфліктності в історико-культурному вимірі та зрозуміти його багатогранну природу.

Методологічні аспекти вивчення конфлікту є першочерговими для його аналізу як соціокультурного явища. У рамках культурологічного підходу конфлікт трактується не лише як зіткнення інтересів, а й як рушійна сила, яка стимулює розвиток суспільства та культури. Це підтверджують як сучасні дослідження, так і історичні концепції. Так, філософ Геракліт акцентував на ідеї боротьби протилежностей, яку він бачив основою буття. Подібні ідеї відображені і в інших філософських системах Стародавньої Греції, що підкреслює універсальність конфлікту як явища.

Конфлікт у культурологічному контексті також виконує роль каталізатора культурних трансформацій. Він сприяє переосмисленню усталених норм і цінностей, стимулюючи появу нових ідей. Історичний розвиток поняття конфлікту демонструє його багатовимірність. У ранніх міфологічних системах конфлікти між богами, героями та людьми слугували способом пояснення світобудови. Згодом це поняття набуло більш

філософського звучання, відображаючи протиріччя між індивідуальними амбіціями, соціальними обмеженнями та універсальними законами.

У культурі та мистецтві конфлікт знаходить своє відображення як засіб осмислення суспільних проблем. Наприклад, література і театр активно використовували мотиви конфліктності для розкриття людських пристрастей, моральних дилем і соціальних протиріч. Твори мистецтва, особливо в жанрі трагедії, демонструють, як конфлікт може бути естетично переосмислений, щоб не лише привернути увагу до певних проблем, але й запропонувати шляхи їх вирішення або інтеграції.

Стародавня Греція стала унікальною платформою для вивчення феномену конфлікту. Її міфологія, філософія та мистецтво є багатим джерелом знань про це явище. Міфологічні тексти, такі як «Іліада» та «Одіссея», розповідають про зіткнення богів і героїв, символізуючи не лише особисті конфлікти, а й глибинні протиріччя між хаосом і порядком, долею і волею. Такі тексти є основою для осмислення соціальних і культурних конфліктів, які залишаються актуальними навіть у сучасному світі.

Культура архаїчної Греції виробила специфічні засоби вирішення конфліктів. Одним із найпоширеніших механізмів було використання ритуалів і традицій, що дозволяли інтегрувати конфлікти в суспільний порядок. Наприклад, грецькі святкування на честь богів часто містили елементи театрального відтворення конфліктів, де вони переосмислювались у символічній формі. Це допомагало досягати соціальної гармонії, навіть якщо конфлікти залишались невирішеними на індивідуальному рівні.

Особливу роль конфлікт відіграє в античній трагедії. Цей жанр став своєрідною художньою лабораторією для осмислення людських пристрастей і соціальних протиріч. Твори Есхіла, Софокла та Евріпіда розкривають глибокі морально-етичні конфлікти, що виникають унаслідок зіткнення обов'язку, честі, любові, ненависті та страху. Наприклад, у трагедії Софокла «Антігона» конфлікт між законами держави та моральними принципами особистості стає центральною темою, що актуалізує проблему вибору між суспільним і приватним.

Результати дослідження засвідчують, що конфлікт є ключовим елементом історико-культурного розвитку. Його значення не обмежується деструктивною функцією; навпаки, конфлікт часто є стимулом для створення нових ідей і форм культурного вираження. У культурі Стародавньої Греції конфлікт не лише відображав протиріччя суспільства, але й слугував способом їх переосмислення та інтеграції. Це підтверджують як міфологічні тексти, так і твори античних драматургів, які заклали основи для подальшого розвитку європейської культури.

Перспективи дослідження феномену конфліктності в культурології є надзвичайно широкими. Вивчення цього явища сприяє глибшому розумінню не лише історичних процесів, але й сучасної культурної динаміки. Сьогодні, в умовах глобалізації та зростання соціальних і політичних протиріч, осмислення ролі конфлікту в культурі є необхідним для розробки нових підходів до вирішення суспільних проблем. Антична спадщина, яка інтегрує конфлікти в мистецтво, філософію та соціальну практику, може слугувати цінним джерелом для сучасних теоретичних і практичних розробок.

Дослідження конфліктності може знайти застосування у міждисциплінарних підходах, таких як культурна дипломатія, врегулювання конфліктів у міжнародних відносинах і креативна економіка. Також воно відкриває нові горизонти для аналізу ролі мистецтва і культури в суспільній трансформації. Таким чином, феномен конфліктності є не лише темою для вивчення, а й інструментом для пошуку рішень у складному, багатогранному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешкевич Я.А. Еволюція давньоримських інститутів верховної влади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2012. Вип.28. С.71-80.
2. Античність: традиції й сучасність. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 85-річчю професора Андрія Содомори. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022. 250 с. URL: <https://lnu.edu.ua/vidbulas-vseukrainska-naukova-konferentsiia-antychnist-tradytsii-y-suchasnist/>
3. Аристотель. Нікомахова етика. Переклад та коментарі В. Сільченко. Київ: Наукова думка, 2014. 456 с.
4. Астахова Т.Г. Діалог Візантія-Греція-Україна: історико-філософські взаємовпливи щодо розуміння «духовного» і «тілесного» начал. *Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика та нові здобутки*. Київ: НАКККиМ, 2016. С. 26–30. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/2016_zbirka_2016_ukrayina_greciya.pdf
5. Балух В.О. Історія античної цивілізації: у 3-х т. Т.3. Практикум. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2010. 554 с.
6. Велика криза та її наслідки. Круглий стіл часопису «Філософська думка». Колектив авторів: Мирослав Попович, Євген Головаха, Хмелько Валерій, Бистрицький Євген та інші. 2009. Випуск №2. С.5-32. URL: <https://journal.philosophy.ua/article/nid7379>
7. Гарнага В.П. Давньогрецька історія та культура у творчості М. П. Драгоманова. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2011. Вип. 14. С. 259–264. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apvvi/article/download/662/454>
8. Геракліт. Фрагменти. Переклад на українську В. Гавриленка. Київ: Основи, 2006. 192 с.

9. Гоббс Томас. Левіафан або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. К.: Дух і літера, 2000. 661 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Thomas_Hobbes/Leviafan_abo_Sut_budova_i_povnovazhennia_derzhavy_tserkovnoi_ta_svitskoi.pdf
10. Головаха Є.І. Соціальні конфлікти: теорія і практика. *Соціологія: короткий енциклопедичний словник* / за ред. В. І. Воловича. Київ: Укр. енцикл., 1998. С. 201–203.
11. Гомер. Іліада. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=529>
12. Гомер. Одисея. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=530>
13. Діалог культур Україна – Греція: культурна політика XXI ст. в контексті європейської інтеграції. Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2016. 132 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/2016_zbirka_2016_ukrayina_greciya.pdf
14. Дюркгейм Е. Самогубство: соціологічний етюд / Пер. з франц. Олександра Булгакова. Київ: Основи, 2018. 432 с.
15. Евріпід. Гіпполіт URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3011>
16. Евріпід. Медея URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3010>
17. Есхіл. Орестея URL: <https://www.ukrlib.com.ua/kratko-zl/printout.php?id=604&bookid=1>
18. Есхіл. Прометей закутий URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=558>
19. Есхіл. Трагедії / переклад з давньогрецької Андрія Содомори. Львів: Апріорі, 2006. 368 с.
20. Історія та культура Античності: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності: 014 Середня освіта, предметної спеціальності: 014.03 Середня освіта (Історія), освітньої програми: Історія. / упор. : Я. А. Алешкевич; рец. : В. Л. Гуменний, В. В. Мойжес. Ужгород : "ДВНЗ" УжНУ, 2023. 180 с.

- 21.Ковбасенко Ю.І. Антична література: навчальний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. 328 с. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5849/1/Y_Kovbasenko_AL_21_GI.pdf
- 22.Кримський С.Б. Філософія як соціокультурний феномен. *Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення)* / за ред. Л. В. Губерського, А. О. Приятельчука, І. В. Бойченка. Київ: Знання, 2009. С. 3–7. URL: https://pidru4niki.com/1417012037665/filosofiya/filosofiya_sotsiokulturniy_fenomen
- 23.Культура і сучасність. Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2023. Т. 25, №2. URL: <https://contculture.com.ua/>
- 24.Лиховій О.М. Конфлікти в політичному житті Стародавньої Греції. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 112 с.
- 25.Ліотар, Ж.-Ф. Ситуація постмодерну / Пер. з фр. Ю. Джулай. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1995. Вип. 5–6. С. 15–38.
- 26.Лубченко О. Садово-паркова культура античної Греції у контексті дозвіллевих трансформацій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. №2. С. 5–10. URL: <https://journals.urau.ua/visnyknakkkim/article/view/161766>
- 27.Махаєва К.В. Вплив античності на розвиток стародавньої культури України. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес»*. Київ: НТУУ «КПІ», 2014. С. 78–80. URL: <https://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/16.-Makhayeva-Kateryna.pdf>
- 28.Паламарчук О.П. Феномен античної культури та її характерні риси. *Історія української культури: навчальний посібник*. Київ: Либідь, 2013. С. 45–60. URL: <https://uahistory.co/book/ukraine-culture-history-textbook-palm-2013/7.php>
- 29.Петречко О.В. Антикознавство в Україні у другій половині ХХ століття (проблематика та огляд публікацій). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 200 с. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Petrechko_Oleh/Antykoznavstvo_v_Ukraini_u_druhii_polovyni_KhKh_stolittia_problematyka_ta_ohliad_publicatsii.pdf

30. Платон. Апологія Сократа. Переклад: Йоген Кобів. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Plato/Apolohia_Sokrata/
31. Платон. Держава. Переклад та коментарі І. Кулішова. Київ: Дух і Літера, 2012. 472 с.
32. Платон. Політик і Закони. Ізборнік. URL: <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd06.htm>
33. Попович М.В. Аналітична філософія культури. Теорія та історія культурології: хрестоматія / упоряд. М. В. Попович. Київ: Стилос, 2002. С. 13–25. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=4431>
34. Софокл. Антігона URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=559>
35. Софокл. Царь Едіп URL: <https://www.ukrlib.com.ua/kratko-zl/printout.php?bookid=2&id=655>
36. Терещенко-Кайдан Л.В. Міжнародний науково-практичний проект «Діалог культур: Україна – Греція»: культурна політика та нові здобутки. *Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика та нові здобутки*. Київ: НАКККиМ, 2016. С. 16–18. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/2016_zbirka_2016_ukrayina_greciya.pdf
37. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: курс лекцій: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / А. К. Бичко, Б. І. Бичко, Н. О. Бондар [та ін.];. Київ: Либідь, 1993. 390 с.
38. Трегуб Ф.К. Антична хореографічна культура та грецька міфологія у світовому балетному мистецтві. Херсон: Херсонський державний університет, 2023. 120 с. URL: https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/18899/Trehub_FKM_2023.pdf?sequence=1
39. Ціватий В.Г. Історико-культурні традиції формування моделі дипломатії Грецької Республіки доби раннього Нового і Нового часу:

- інституціонально-політичний вимір. *Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика та нові здобутки*. Київ: НАКККиМ, 2016. С. 23–24.
 URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/2016_zbirka_2016_ukrayina_greciya.pdf
40. Aristotle. Politics. Translated by Carnes Lord, University of Chicago Press, 1984.
41. Barrett, J.T., & Barrett, J. A history of alternative dispute resolution: The story of a political, social, and cultural movement. San Francisco: Jossey-Bass, 2004.
 URL: <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=JSyCDiwmF7kC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Means+of+resolving+social+conflicts+on+the+basis+of+the+culture+of+ancient+Greece>.
42. Boardman, J. Greek Sculpture: The Classical Period, 1985, 600 p. URL: <https://archive.org/details/GREEKSCULPTURETHECLASSICALPERIOD1985ByJOHNBOARDMAN>
43. Coser, L.A. The Functions of Social Conflict. New York: The Free Press, 1956. 188 p. URL: <https://archive.org/details/functionsofsocia00cose>
44. Dahrendorf, R. Class and Class Conflict in Industrial Society. Stanford: Stanford University Press, 1959. 336 p. URL: <https://archive.org/details/classclassconfli00dahr/mode/2up>
45. Detienne, Marcel. The Gardens of Adonis: Spices in Greek Mythology / Trans. by J. Lloyd. Princeton: Princeton University Press, 1994. 168 p. URL: <https://archive.org/details/gardensofadoniss0000deti>.
46. Detienne, Marcel. The Masters of Truth in Archaic Greece / Trans. by J. Lloyd. New York: Zone Books, 1996. 192 p. URL: <https://archive.org/details/mastersoftruthin0000deti>.
47. Detienne, Marcel; Vernant, Jean-Pierre. Cunning Intelligence in Greek Culture and Society / Trans. by J. Lloyd. Chicago: University of Chicago Press, 1991. 320 p. URL: <https://archive.org/details/cunningintellige0000deti>.
48. Elsner, J., Imperial Rome and Christian Triumph: The Art of the Roman Empire. Oxford University Press, 1998, 297 p.

49. Foucault, Michel. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980. 282 p.
URL : https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf
50. Goldhill S. Civic ideology and the problem of difference: the politics of Aeschylean tragedy, once again.. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P.34-56.
51. Grene, D. Greek Tragedies. Chicago: University of Chicago Press, 2013. 328 p.
52. Habermas, Jürgen. The Theory of Communicative Action. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press, 1984. 562 p. URL: <https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jurgen-habermas-theory-of-communicative-action-volume-1.pdf>
53. Hall, E. Greek Tragedy: Suffering under the Sun. Oxford: Oxford University Press, 2010. 415 p. URL: https://www.academia.edu/25046149/GREEK_TRAGEDY_Suffering_under_the_Sun
54. Hall, E. The Return of Ulysses: A Cultural History of Homer's Odyssey. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008. 281 p. URL: https://www.academia.edu/11326374/The_Return_of_Ulysses_A_Cultural_History_of_Homers_Odyssey
55. Hryhorak, Y.D. Own among strangers: Main sources of tolerance of ancient Greek philosophers. *Актуальні проблеми філософії та суспільства*. 2023. Вип. 44. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/44_2023/6.pdf
56. Huntington, Samuel P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996. 410 p. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebel/p/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>

57. Jaeger, Werner. *Paideia: The Ideals of Greek Culture* / Trans. by G. Highet. Oxford: Oxford University Press, 1939. 510 p. URL: <https://archive.org/details/paideiaidealsoftg0000jaeg>.
58. Kazlauskas, R. The evolution of the political in ancient Greece. 2020. URL: <https://gs.elaba.lt/object/elaba:78186066/78186066.pdf>.
59. Kitto, H. D. F., "Greek Tragedy: A Literary Study", 1939, 434 p. URL: https://archive.org/details/greektragedylite0000hdfk_q5h8
60. Knox, B.M. W. *Word and Action: Essays on the Ancient Greek Drama*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1979. 304 p.
61. Loraux, N. *The Divided City: On Memory and Forgetting in Ancient Athens*. New York: Zone Books, 2002.
62. Ostwald Martin *From Popular Sovereignty to the Sovereignty of Law: Law, Society, and Politics in Fifth-Century Athens*» (1986) University of California Press,. 2023. 500p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/From_Popular_Sovereignty_to_the_Sovereign.html?id=gsIEF1KDfeUC&redir_esc=y
63. Parsons, Talcott. *The Social System*. New York: The Free Press, 1951. 448 p. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf>
64. Plato. *The Republic*. Trans. G. M. A. Grube. Indianapolis: Hackett Publishing, 1992. 360 p.
65. Pollitt, J.J. *Art in the Hellenistic Age*, 1986, 329 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Art_in_the_Hellenistic_Age.html?id=vt9JwsNcKzwC&redir_esc=y
66. Pritchard, David. *War, Democracy and Culture in Classical Athens*. Cambridge University Press, 2010. 13 p. URL: https://www.academia.edu/9080489/David_M_Pritchard_ed_2014_War_Democracy_and_Culture_in_Classical_Athens_paperback_edition_first_published_in_2010_Cambridge_Cambridge_University_Press

67. Raaflaub, K. A. Conceptualizing and theorizing peace in ancient Greece. Transactions of the American Philological Association. 2009. Vol. 139, No. 2. URL: <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/368067/summary> .
68. Rawlings, Louis. The Ancient Greeks at War. Manchester University Press, 2007. 257 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Ancient_Greeks_at_War.html?id=L4R9ICOWg0C&redir_esc=y
69. Sabin, P. The Cambridge History of Greek and Roman Warfare. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 20 p. URL: https://assets.cambridge.org/9780521782746/frontmatter/9780521782746_frontmatter.pdf
70. Said, E.W. Orientalism. New York: Pantheon Books, 1978. 368 p.
71. Simmel, Georg. Conflict and the Web of Group Affiliations. Translated by Kurt H. Wolff and Reinhard Bendix. New York: Free Press, 1955.
72. Sophocles. Antigone. Trans. David Grene. Chicago: University of Chicago Press, 2010. 120 p.
73. Strauss, Herbert A. Hostages of Modernization: Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Walter de Gruyter, 1993.
74. Taplin, O. Greek Tragedy in Action. London: Routledge, 2003. 208 p.
75. Thucydides. History of the Peloponnesian War / Trans. Rex Warner. London: Penguin Classics, 1972. 648 p.
76. Valatka, V., & Asakavičiūtė, V. Ethical-cultural maps of classical Greek philosophy: The contradiction between nature and civilization in ancient cynicism. Cultura. 2019. Vol. 16, No. 1. URL: <https://www.ingentaconnect.com/content/plg/cultura/> .
77. Vernant, Jean-Pierre. Myth and Thought among the Greeks / Trans. by J. Lloyd, J. Fort. New York: Zone Books, 2006. 424 p. URL: <https://archive.org/details/myththoughtamong0000vern>.
78. Vernant, Jean-Pierre. The Origins of Greek Thought / Trans. by J. Lloyd. Ithaca: Cornell University Press, 1984. 160 p. URL: <https://archive.org/details/originsofgreekth0000vern> .

79. Vidal-Naquet, P. The Black Hunter: Forms of Thought and Forms of Society in the Greek World. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986. 367 p. URL:

https://books.google.com.ua/books/about/The_Black_Hunter.html?id=Wq2GxLEH--kC&redir_esc=y

80. Weber, Max. Economy and Society. Translated by Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley: University of California Press, 1978. 1465 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Economy_and_Society.html?id=pSdaNuIaUUEC&redir_esc=y

ДОДАТКИ

Додаток А

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ ЗА МАТЕРІАЛАМИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ НА ТЕМУ «КОНЦЕПЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ В ОБРАЗІ ПРОМЕТЕЯ МІЖ СВОБОДОЮ ТА ПОКАРАННЯМ»

План лекції

1. Образ Прометея в трагедії Есхіла «Прометей закутий» як символа боротьби особистості за свободу
2. Тема конфлікту із божественною владою, відображення ідеї прогресу через страждання в культурі Стародавньої Греції

Питання для актуалізації знань студентів перед початком лекції.

Що ви знаєте про міфологічний образ Прометея? Які його основні характеристики як героя? (Мета: З'ясувати початкове розуміння студентами міфу про Прометея.) Як ви розумієте поняття внутрішнього конфлікту? Чи можете навести приклади внутрішніх конфліктів з літератури чи вашого досвіду? (Мета: Визначити базові знання студентів про внутрішні конфлікти.). Чому, на вашу думку, боротьба за свободу часто супроводжується стражданнями? Чи знайомі вам історичні чи літературні приклади таких ситуацій? (Мета: Привернути увагу до взаємозв'язку між свободою і стражданнями.). Які основні конфлікти між людьми та владою ви можете згадати з історії або міфології? Чи є вони актуальними сьогодні? (Мета: Показати універсальність конфліктів між індивідом і системою.).

1. Образ Прометея в трагедії Есхіла «Прометей закутий» як символ боротьби особистості за свободу

Історичний контекст трагедії. Трагедія «Прометей закутий» була створена у V столітті до н.е., в період, коли грецька культура переживала розквіт, а суспільство осмислювало ідеали свободи та громадянської відповідальності. Афіни, будучи центром демократії, відстоювали ідеї рівності, незалежності й колективного прийняття рішень. Есхіл, як один із

засновників давньогрецької трагедії, використовував міфологічні образи, щоб дослідити конфлікти між людиною, владою та долею. У центрі його уваги опиняється Прометей — герой, що кидає виклик божественній волі заради людства.

Характеристика образу Прометея. Образ Прометея в трагедії символізує боротьбу особистості за свободу, її здатність до самопожертви заради вищих цілей. Прометей — це титан, який обирає сторону людей, наділяючи їх вогнем, символом знання, світла і прогресу. У тексті Есхіла він постає не просто як герой, але як інтелектуал і гуманіст, що несе нові ідеї в світ:

Дарування вогню: Прометей не лише передає людству фізичний вогонь, а й знання ремесел, медицини, астрономії, що дозволяють людству самостійно розвиватися. Цей акт ставить його в опозицію до Зевса, який прагне зберегти контроль над людьми через страх і покору.

Незламність і протест: Попри жорстоке покарання — прикуття до скелі та постійне терзання орлом, Прометей відмовляється підкоритися Зевсу. Його слова і дії демонструють незламний дух, який стає символом свободи і правди.

Свобода як основний мотив трагедії. У трагедії Есхіла свобода постає як найбільша цінність, яку можна здобути лише через боротьбу і страждання. Прометей, знаючи про наслідки своїх дій, робить свідомий вибір на користь людства, порушуючи закони божественної влади. Він усвідомлює, що свобода не дається без жертви. Його страждання — це плата за прогрес і незалежність.

Свобода в трагедії не є лише фізичним станом. Це внутрішній стан духу, здатність йти проти влади, що обмежує, заради ідеалів. Прометей стає уособленням боротьби особистості за власну гідність і право вибору.

Символізм образу. Образ Прометея вийшов далеко за межі міфу, ставши універсальним символом людської боротьби за свободу. Він відображає ідеали гуманізму, в яких особистість є здатною протистояти будь-якій

несправедливій владі. У цьому сенсі трагедія Есхіла резонує з сучасними ідеями прав людини та демократичних свобод.

2. Тема конфлікту із божественною владою, відображення ідеї прогресу через страждання в культурі Стародавньої Греції

Конфлікт Прометея із Зевсом. Однією з центральних тем трагедії є конфлікт між Прометеєм і Зевсом. Цей конфлікт має не лише міфологічне, а й філософське значення. Зевс уособлює абсолютну владу, яка прагне зберегти стабільність шляхом покори і страху. Водночас Прометей виступає носієм нових ідей, що кидають виклик цій владі. Його дії символізують процес емансипації людства, його перехід від залежності до самостійного мислення.

Позиція Зевса: Зевс прагне утримати владу, покладаючись на суворі покарання і силу. Його конфлікт із Прометеєм показує напруженість між владою, яка боїться змін, і прогресом, що неминує руйнує старі порядки. Суперечності Прометея: Прометей усвідомлює, що його дії викликають страждання. Однак він вірить, що жертви є необхідними для досягнення вищої мети — прогресу людства.

Страждання як шлях до прогресу. Давньогрецька культура глибоко усвідомлювала роль страждань у процесі розвитку. У трагедії Прометея страждання не є лише покаранням, але й умовою, через яку досягається новий рівень буття. Образ Прометея ілюструє, що кожен великий прорив супроводжується болем і втратами.

Символічність мук Прометея: Прикутий до скелі і приречений на вічне терзання, Прометей уособлює ідею, що прогрес неможливий без жертв. Його муки — це плата за можливість людства вийти із залежності та розпочати власний шлях розвитку.

Відображення ідеї в культурі: У старогрецькій літературі і мистецтві страждання часто постає не як поразка, а як необхідний етап для досягнення вищого блага. Це відображається у філософії стоїків, які вбачали у стражданнях можливість очищення і зміцнення духу.

Прогрес і гуманізм у трагедії. Ідея прогресу в трагедії тісно пов'язана з гуманістичними ідеалами. Прометей, ризикуючи власним благополуччям, ставить інтереси людства вище за свої власні. Він не лише дає людям знання, але й надихає їх на подолання страху перед владою. У цьому контексті трагедія підкреслює, що прогрес неможливий без мужності та самопожертви.

Культурний вплив конфлікту. Конфлікт Прометея і Зевса став знаковим для грецької культури і надихнув численні покоління митців, мислителів і письменників. Його відгомін можна знайти у філософських працях (Сократ, Платон), літературі (Шеллі, Гете) та мистецтві. Образ Прометея став символом нескінченної боротьби людства за свободу і прогрес, залишаючи свій відбиток у світовій культурній спадщині.

Висновок.

Трагедія «Прометей закутий» через образ титана і його конфлікт із Зевсом розкриває ключові для грецької культури ідеї — боротьбу за свободу, необхідність страждань задля прогресу і силу особистості перед владою. Вона є своєрідним дзеркалом, у якому відображаються вічні питання людського існування, що й досі залишаються актуальними.

Які в аудиторії є запитання? Чи все зрозуміло? Дякуємо за увагу і до нових зустрічей.

Орієнтовні теми лекційних і практичних занять в межах проблематики
«Феномен конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції»

1. Конфлікт обов'язку та особистих переконань у трагедії 'Антигона' Софокла"

- Фокус на конфлікті між державними законами та моральними зобов'язаннями особистості.
- Розгляд персонажів Антигони та Креонта як символів протистояння індивідуального і суспільного.

2. Героїчний конфлікт як культурний архетип у 'Іліаді' Гомера

- Аналіз конфліктів між героями (Ахілл, Гектор, Агамемнон) та їхнього значення для розуміння героїчного ідеалу в грецькій культурі.
- Розгляд ідеї честі, обов'язку та смерті в контексті давньогрецьких цінностей.

3. Конфлікт космосу і хаосу в космології Гесіода

- Дослідження теми конфлікту як рушійної сили творення світу в "Теогонії" Гесіода.
- Символічне значення боротьби між хаосом і порядком, світлом і темрявою у грецькій міфології.

4. Соціальний конфлікт як основа комедії в п'єсах Арістофана

- Аналіз соціальних та політичних конфліктів, висміяних у комедіях Арістофана (наприклад, "Лісістрата", "Хмари").
- Питання гендерних, соціальних і політичних конфліктів як сатиричної критики сучасного суспільства.

5. Конфлікт людини та долі в образі Едіпа у трагедії 'Цар Едіп

- Вивчення конфлікту між вільною волею та фатумом у персонажі Едіпа.
- Обговорення ідеї незмінності долі та обмеженості людських зусиль у визначенні власної долі.

6. Політична конфліктність в 'Державі' Платона

- Дослідження конфліктів між різними формами правління в ідеях Платона.

- Конфлікт між демократією та аристократією, відображення страхів ідеального суспільства перед розколами та соціальною боротьбою.

7. Конфлікт поколінь: аналіз міфу про богів та титанів

- Розгляд теми міжпоколінного конфлікту у війні між титанами та олімпійськими богами.

- Обговорення ідей змін у світогляді, боротьби нових цінностей зі старими в міфологічній традиції.

8. Метафізичний конфлікт у вченнях Геракліта: боротьба протилежностей як основа буття

- Аналіз концепції боротьби протилежностей у філософії Геракліта.

- Обговорення ідеї конфлікту як джерела гармонії та розвитку.

9. Конфлікт влади та моральності в образах Зевса та Прометея

- Порівняння образів Зевса і Прометея в контексті конфлікту між авторитарною владою і моральною відповідальністю.

- Символіка влади, свободи і відповідальності, як відображення етичних дилем давньогрецького світу.

10. Роль конфлікту в давньогрецькій міфології

- Приклади з міфів, де конфлікт відіграє ключову роль (наприклад, війна богів і титанів, Прометей і Зевс, Іліада та війна троянців і греків).

- Аналіз символіки конфліктів у міфах як відображення світоглядних ідей, соціальних норм та етичних принципів.

11. Конфлікт як рушійна сила в античній літературі та драматургії

- Аналіз трагедій Софокла, Есхіла, Евріпіда (наприклад, "Антігона" Софокла, "Прометей закутий" Есхіла), де конфлікт між героями відображає соціальні ідеї та дилеми епохи.

- Показ того, як конфлікт між обов'язком перед державою, сім'єю і особистими переконаннями формує драматичний наратив та дозволяє глядачеві переживати катарсис.

Таблиця. Хронологічна еволюція розуміння конфлікту за розділом 1

Період	Мислителі / Концепції	Ключові цитати
Античність (VI–IV ст. до н.е.)	Геракліт: Конфлікт як джерело гармонії. Платон: Конфлікт між раціональним і емоційним в людині. Аристотель: Політичні конфлікти як боротьба між класами і формами правління.	"Боротьба є матір'ю всього і царем усього." (Геракліт) "Справедливість вимагає врівноваження протилежностей." (Платон) "Конфлікти є рушієм політичного розвитку." (Аристотель)
Середньовіччя (V–XV ст.)	Августин Блаженний: Конфлікт як наслідок гріхопадіння. Фома Аквінський: Духовна гармонія через релігійні цінності.	"Справжній мир — це єдність в різноманітності." (Фома Аквінський)
Новий Час (XVII–XVIII ст.)	Томас Гоббс: "Війна всіх проти всіх" як природний стан. Жан-Жак Руссо: Конфлікти через соціальну нерівність.	"Людина від природи ворог людини." (Томас Гоббс) "Соціальна нерівність породжує найбільші конфлікти." (Жан-Жак Руссо)
XIX століття	Карл Маркс: Конфлікт між класами як рушій історії. Макс Вебер: Конфлікти за статус, владу і ресурси. Фрідріх Ніцше: Конфлікт як основа самовдосконалення.	"Історія всіх суспільств є історією класової боротьби." (Карл Маркс) "Конфлікти між соціальними групами визначають соціальні зміни." (Макс Вебер) "Людина повинна подолати свої обмеження через боротьбу." (Фрідріх Ніцше)
XX століття	Жан-Франсуа Ліотар: Постмодернізм і множинність конфліктів. Юрген Габермас: Конфлікти, вирішувані через раціональний діалог. Мішель Фуко: Конфлікти за знання і владу.	"Легітимність виникає з самої гри відмінностей." (Жан-Франсуа Ліотар) "Комунікація є ключем до розв'язання конфліктів." (Юрген Габермас) "Влада завжди супроводжується опором." (Мішель Фуко)
Сучасність	Семюель Хантінгтон: Конфлікти цивілізацій. Екологічні конфлікти, конфлікти ідентичності.	"Конфлікти сьогодення відображають зіткнення глобальних і локальних інтересів."

Таблиця. Аналіз конфліктів у творах Есхіла, Софокла та Евріпіда

Автор	Твір	Тип конфлікту	Головний герой	Природа конфлікту	Розв'язання
Есхіл	Прометей закутий	Людина vs. божественна влада	Прометей	Конфлікт між титаном Прометеем, який дарує людям вогонь і знання, та Зевсом, який прагне зберегти контроль над людством через	Прометей залишається непохитним, приймаючи муки заради людства, що символізує перемогу духу над силою.
Софокл	Антігона	Особистість vs. державна влада	Антігона	Конфлікт між Антігоною, яка прагне поховати брата за законами моралі і сімейної честі, та Креоном, який представляє жорсткі державні	Трагічна загибель Антігони та її близьких демонструє катастрофу через жорстокість і негнучкість державної влади.
Софокл	Цар Едіп	Людина vs. доля	Едіп	Конфлікт між спробами Едіпа уникнути пророцтва про вбивство батька і одруження з матір'ю та незворотністю долі, яка врешті-решт його наздоганяє.	Едіп приймає свою провину і карає себе, осліплюючи, що символізує неминучість долі і моральну відповідальність.

Евріпід	Медея	Особистість vs. суспільство	Медея	Конфлікт між Медеєю, яка мстить зраді чоловіка, та суспільними нормами, що обмежують її як жінку і чужинку в патріархальному світі.	Медея здійснює жахливу помсту, вбиваючи дітей, що підкреслює її силу і водночас її ізоляцію від суспільства.
Евріпід	Іполіт	Людина vs. божественна сила	Іполіт	Конфлікт між Іполітом, який зневажає Афродіту і відмовляється поклонятися кохання, та богинею, яка карає його через любов Федри до нього.	Трагічна загибель Іполіта через інтриги Афродіти та Федри демонструє неможливість ігнорування божественних сил.

Анотація на кваліфікаційну роботу

Товстогон Іриній Павлович

Кваліфікаційна робота на тему:

«Феномен конфліктності в культурних рефлексіях Стародавньої Греції»

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 034

Культурологія

У кваліфікаційній роботі досліджено феномен конфліктності у культурних рефлексіях Стародавньої Греції як визначальний аспект соціального, політичного та мистецького розвитку. Висвітлено ключові методологічні підходи до аналізу конфліктів у культурології, соціології, філософії та мистецтві.

Робота складається з двох розділів. У першому розділі «Феномен конфлікту: методологічні аспекти історико-культурних досліджень» охарактеризовано поняття конфлікту в гуманітарних науках, проаналізовано історичні виміри виникнення конфліктності та її відображення в культурі та мистецтві.

У другому розділі «Соціально-культурні виміри феномену конфліктності в культурі Стародавньої Греції» розглянуто відображення конфлікту в міфології, мистецтві та літературі античної епохи. Проаналізовано роль конфлікту в побудові античної трагедії, зокрема у творчості Есхіла, Софокла та Евріпіда.

Ключові слова: феномен конфлікту, культура Стародавньої Греції, антична трагедія, соціокультурний конфлікт, культурологія, міфологія.

Abstract

Tovstogon Iryniy Pavlovych

Master's thesis on the topic:

“The Phenomenon of Conflict in Cultural Reflections of Ancient Greece”

National University "Chernihiv Collegium" named after T.H. Shevchenko, 034
Culturology

The qualification thesis explores the phenomenon of conflict in the cultural reflections of Ancient Greece as a defining aspect of social, political, and artistic development. Key methodological approaches to analyzing conflicts in culturology, sociology, philosophy, and art are highlighted.

The work consists of two chapters. The first chapter, "The Phenomenon of Conflict: Methodological Aspects of Historical and Cultural Research", characterizes the concept of conflict in the humanities, analyzes the historical dimensions of conflict emergence, and its representation in culture and art.

The second chapter, "Socio-Cultural Dimensions of the Phenomenon of Conflict in the Culture of Ancient Greece", examines the representation of conflict in mythology, art, and literature of the ancient era. It analyzes the role of conflict in the structure of ancient tragedy, particularly in the works of Aeschylus, Sophocles, and Euripides.

Keywords: conflict, Ancient Greek culture, ancient tragedy, socio-cultural conflict, culturology, mythology.